

Democraat

Schwan

nov./dec. 1969 - 3e jaargang no. 1

Deze Democraat.....

is het eerste nummer van een lange reeks die gaat verschijnen volgens een andere formule. Gevolg gevend aan de steeds toenemende vraag naar maximale informatie uit hoofdbestuur en fractie krijgen voortaan alle leden van D'66 Democraat thuisgestuurd. Voor zover binnen de huidige begroting mogelijk is, zullen dit per jaar ongeveer tien nummers zijn, inclusief de congresstukken. Vaste rubrieken worden: Verslagen van hoofdbestuursvergaderingen, regio bijeenkomsten, mededelingen van werkgroepen, commissie '70 en het C. E. S. Ruim aandacht zal worden besteed aan het optreden van de D'66 fractie in de Tweede Kamer.

Dit congres.....

is op 13 december 1969 in de eerste plaats bedoeld om het landelijk gedeelte van het provinciaal programma te behandelen. Men kan het congres zien als een start van de verkiezingscampagne voor de Statenverkiezingen op 18 maart 1970. Even belangrijk - zo niet belangrijker - zijn de elf provinciale congressen die in verband met die verkiezingen op 10 januari 1970 worden gehouden.

In resolutie 3 van het Leidse congres is het hoofdbestuur opgedragen op een congres in 1969 een analyse van de partijpolitieke situatie op basis van de dan beschikbare gegevens voor te leggen en eventueel nadere voorstellen te doen over het verder te voeren beleid. Het hoofdbestuur geeft in deze Democraat gevolg aan deze opdracht. Het geeft ook een overzicht van de stand van zaken over de gesprekken aan de basis en de uitvoering van resolutie 2a. Ongetwijfeld zal een en ander aanleiding geven tot discussies, waarvoor in de middaguren van het congres in de RAI ruim tijd is uitgetrokken.

Op verzoek van veel leden, veelal van buiten de randstad, zal het congres op één dag worden gehouden. Het zal ongetwijfeld een lange dag worden. Ik hoop een record aantal leden en belangstellenden te mogen begroeten.

J. A. P. M. Beekmans
Voorzitter D'66

AGENDA CONGRES 13 DECEMBER 1969 IN RAI - CONGRESCENTRUM TE AMSTERDAM

- 10.00 uur Opening voorzitter
- 10.05 uur Benoeming notulen- en stemcommissie
- 10.10 uur Zakelijke verantwoording hoofdbestuur
- 10.45 uur Voorstellen tot wijziging en aanvulling van het huishoudelijk reglement
- 12.00 uur Rede mr. H. A. F. M. O. van Mierlo, fractievoorzitter D'66, Tweede Kamer
- 13.00 uur a. Kennismaking kandidaat-hoofdbestuurleden
b. Verkiezing hoofdbestuurleden
c. Verkiezing leden geschillen- en rapportagecommissie
d. Lunchpauze
- 14.00 uur Discussie over de verantwoording van het hoofdbestuur over de huidige partijpolitieke situatie en over de gesprekken aan de basis
Discussie over de inleiding op het provinciaal programma
- 17.30 uur Pauze
- 18.30 uur Programmavoorstel Verkeer
- 18.45 uur Behandeling ~~van~~ provinciaal programma
- 21.00 uur Eventuele behandeling van punten die tijdens de ochtendzitting niet of onvolledig aan de orde zijn geweest
- 22.00 uur Sluiting.

3) best leim
4) best Brussel
5) jaartal 1968
6) - rapportagecommissie

+ programma

voor de
vrijdag
leden verkeer

ALGEMENE INLICHTINGEN

Plaats :

RAI-Congrescentrum, Europaplein, Amsterdam

Tijd :

Zaterdag 13 december 1969, 10.00 uur.

Deelname :

Open voor ieder die het entreegeld betaalt; alleen leden van D'66, die hun contributie hebben voldaan, hebben stemrecht.

Aanmelding :

Bij voorkeur schriftelijk vóór 6 december 1969 door inzending van de kaart op de achteromslag van dit nummer.

Entreegeld :

Te betalen door overmaking vóór 6 december 1969 op giro 1304900, met vermelding Congres Amsterdam, t.n.v. Democraten '66, Keizersgracht 576, Amsterdam of aan de zaal.

Voor hen die wonen in :

Noord Holland, Zuid Holland, Utrecht	f 12,50
Noord Brabant, Gelderland, Overijssel, Zeeland met uitzondering van Zeeuws Vlaanderen	f 7,50
Rest van Nederland	f 5,--

Huisgenoten half geld.

Congresstukken :

Behalve de hierachter afgedrukte stukken ontvangt u in de volgende Democraat van december de binnengekomen amendementen, jaarverslag van de secretarissen, notulen van het congres gehouden in Den Haag, de dan bekende voorstellen t.a.v. nieuwe hoofdbestuurleden en het voorstel voor het politiek programma "Verkeer".

CONGRESREGLEMENT

(vastgesteld door het hoofdbestuur, daartoe bevoegd krachtens artikel 17 lid 2 statuten met verwerking van de bepalingen van het Huishoudelijk Reglement).

1. Het congres is een algemene ledenvergadering van D'66.

2. Nieuwe onderwerpen agenda

Aan de door het hoofdbestuur vastgestelde agenda kunnen worden toegevoegd op verzoek van:

- de fractie van D'66 in de Tweede Kamer;
- vijf procent van de leden, waarvan niet meer dan één derde uit dezelfde afdeling afkomstig is;
- de ledenvergaderingen van ten minste vijf afdelingen mits het verzoek daartoe - voorzien van een korte toelichting - schriftelijk bij het hoofdbestuur is ingediend uiterlijk 22 november 1969.

Over niet op de agenda opgenomen onderwerpen kunnen geen besluiten worden genomen, behoudens ten aanzien van aanbevelingen omtrent actuele onderwerpen.

3. Amendementen en moties

Ieder lid heeft het recht amendementen en moties in te dienen, met dien verstande dat amendementen uiterlijk 22 november 1969 schriftelijk bij het hoofdbestuur moeten zijn ingediend.

Alle amendementen door leden ingediend mede ondertekend door tenminste vijf andere leden van D'66 dan wel door een afdelingsvergadering zijn goedgekeurd.

De leiding van de A. L. V. laat de A. L. V. beslissen of een motie die na 22 november is ingediend in behandeling wordt genomen.

4. Amendementen van rapportage- en programmacommissie

De rapportagecommissie en de programmacommissie hebben het recht op de grondslag van de ingediende amendementen ook tijdens de A. L. V. amendementen in te dienen.

5. Leiding A. L. V.

De A. L. V. wordt geleid door drie voorzitters, die door het hoofdbestuur zijn aangewezen uit de leden die geen zitting hebben in het hoofdbestuur of de programmacommissie. Bij de behandeling van een onderwerp waarbij een der voorzitters uit hoofde van enigerlei andere partijfunctie persoonlijk is betrokken treedt deze niet als fungerend voorzitter op zolang deze behandeling duurt.

6. Bevoegdheden leiding

De fungerend voorzitter van de A. L. V. heeft het recht spreektijd te verdelen en te beperken. De beslissingen van de voorzitters zijn bindend behoudens onmiddellijk beroep op de A. L. V. die daarvoor stemt zonder discussie.

7. Notulen- en stemcommissies

Een A. L. V. begint met de aanwijzing van een stemcommissie en een notulencommissie en een notulencommissie op voordracht van de voorzitter(s).

8. Taak stemcommissie

De stemcommissie registreert de uitgebrachte stemmen, beslist zonder beroep over de geldigheid daarvan, en constateert de uitslag van de stemming.

9. Besluiten A. L. V.

Tenzij de statuten of het huishoudelijk reglement anders bepalen neemt de A. L. V. besluiten met absolute meerderheid van de geldig uitgebrachte stemmen (blanco stemmen zijn geen "geldig uitgebrachte stemmen"), met dien verstande dat het verschil tussen vóór- en tegenstemmen ten minste vijf procent van het totaal van de uitgebrachte en de blanco stemmen dient te bedragen.

10. De A. L. V. kan echter besluiten een bepaald besluit slechts te nemen wanneer twee derde der aanwezige leden van D'66 vóór stemmen.

11. Indien geen der leden stemming wenst kan de A. L. V. bij acclamatie een besluit nemen.

12. Stemrecht

Ieder bij een stemming op de A. L. V. aanwezig lid kan één stem uitbrengen, mits dit lid aan zijn contributieverplichting heeft voldaan.

13. Wijze van stemming

Stemming over personen geschiedt schriftelijk. Met een schriftelijke stemming wordt gelijk gesteld stemming door middel van een elektrisch of mechanisch systeem.

14. Over zaken wordt gestemd op een door de voorzitters van de A. L. V. te bepalen wijze.

15. Wijze van behandelen

Behandeling van de voorstellen geschiedt als volgt:

- de indiener of een door hem aangewezen lid geeft een beknopte toelichting op zijn voorstel;
- de voorzitter is verplicht tenminste één tegenstander van het voorstel zijn standpunt te laten toelichten en kan ook andere leden aan de discussie laten deelnemen;
- het hoofdbestuur, de rapportagecommissie, de programmacommissie en het bestuur van de betrokken werkgroep kunnen, indien zij dit wensen, aan de A. L. V. advies omtrent het voorstel of amendement geven;
- de voorzitter brengt in stemming eerst alternatieve voorstellen, daarna de amendementen in de volgorde bepaald door hun ingrijpendheid, daarna het al dan niet geamendeerde eindvoorstel.

16. Onvoorzien

In de gevallen betreffende de gang van zaken op de A. L. V., waarin het huishoudelijk reglement en dit reglement niet voorzien, beslissen wat de A. L. V. betreft de gezamenlijke voorzitters.

Voorstellen tot wijziging en aanvulling van het huishoudelijk reglement

artikel 23. -1 komt te luiden :

Door de ALV wordt vastgesteld uit hoeveel leden het hoofdbestuur bestaat.

Toelichting : Gebleken is dat bij de tegenwoordige regio-indeling het aantal hoofdbestuurleden dient te worden uitgebreid om tot een bevredigend aantal hoofdbestuurslid-regio-vertegenwoordigers te komen.

artikel 42. -1 komt te luiden :

Tot de taak van de rapportagecommissie behoort het geven van objectieve voorlichting aan de ALV over onderwerpen die deze commissie van voldoende belang acht voor de ALV, telkens wanneer één of meer leden van D'66 de wens daartoe te kennen hebben gegeven, alsmede aan de steekproefvergadering telkens wanneer deze bijeenkomt.

Toelichting : In de praktijk is gebleken dat deze commissie de bevoegdheid dient te hebben om arbeid betreffende niet-zinnige vragen te kunnen weigeren.

artikel 43, aan eerste zin toe te voegen :

..... voorstellen, voorzover deze niet betrekking hebben op programmawijzigingen.

Toelichting : Gebleken is dat programmawijzigingen beter door de programmacommissie kunnen worden behandeld.

artikel 94 komt te luiden :

Het hoofdbestuur is bevoegd in de grenzen van de regio's wijziging te brengen.

artikel 95 komt te luiden :

1. Het bestuur van een regio wordt gevormd door de afdelingsvoorzitters binnen de regio. Een afdeling kan in plaats van de voorzitter een ander lid van de afdeling in het bestuur van de regio benoemen.
2. Het bestuur van een regio kiest uit zijn midden een dagelijks bestuur van ten minste drie leden.

Hoofdstuk IX

A. Tweede Kamer der Staten-Generaal

art. 97. Het hoofdbestuur benoemt tijdig een verkiezingscommissie, die tot taak heeft op onpartijdige wijze de goede voortgang van de kandidaatstellingsprocedure volgens de bepalingen van het huishoudelijk reglement te bewerkstelligen. De commissie kan zich laten assisteren door door haar aan te wijzen leden van D'66.

- art. 98. 1. In iedere regio worden schriftelijke voorverkiezingen gehouden ten einde vijftientig kandidaten aan te wijzen uit degenen die door zichzelf dan wel door één of meer andere leden van D'66 hiervoor zijn aangemeld bij het landelijk secretariaat.
2. Een regio waarvan het ledenaantal meer dan tweemaal het gemiddeld aantal leden van alle regio's beloopt kan maximaal 50 kandidaten aanwijzen.

art. 99. Bij aanmelding moet aan de volgende vereisten worden voldaan :

1. Ondersteuning met tien handtekeningen van leden van D'66;
2. lidmaatschap van D'66 gedurende ten minste zes maanden voorafgaande aan de aanmelding, behoudens dispensatie van het hoofdbestuur dat gehouden is hieraan ruime bekendheid te geven;
3. de wettelijke vereisten voor verkiesbaarheid;
4. ondertekening van de vragenlijst conform artikel 19 van de statuten;
5. bereidverklaring een eventueel kamerlidmaatschap als een volledige dagtaak te beschouwen en bij verkiezing van alle openbare ambten en partijfuncties afstand te zullen doen;
6. verstrekking van persoonlijke gegevens overeenkomstig het in artikel 27. 1. bepaalde.

art. 100. De termijn van aanmelding vangt aan een half jaar vóór de datum van de verkiezingen, en sluit zes weken voor de voorverkiezingen.

art. 101. Het hoofdbestuur maakt onverwijld de aanmeldingen aan de leden bekend, die aan de vereisten van artikel 99 voldoen, onder vermelding van de in dat artikel onder 6 genoemde gegevens.

art. 102. Ten minste twee weken voor de dag van indiening der kandidatenlijsten ingevolge de Kieswet wordt een verkiezings-ALV gehouden. De vóórverkiezingen worden ten minste vier weken voor deze ALV gehouden op een door het hoofdbestuur vast te stellen dag, welke ten minste twee maanden tevoren wordt bekendgemaakt.

art. 103. Ten minste een en ten hoogste twee weken voor de vóórverkiezingen ontvangen alle leden en aanhangers die onder de betreffende regio ressorteren een uitnodiging voor de vóórverkiezing. De verkiezingscommissie geeft ook ten aanzien van niet-leden aan de vóórverkiezingen tijdig vóór deze uitnodiging ruime bekendheid.

art. 104. Degenen, die zich als lid of aanhanger aanmelden na de aankondiging overeenkomstig artikel 103, kunnen niet aan de vóórverkiezingen deelnemen.

art. 105. De afdelingen houden afzonderlijk of in combinatie na sluiting van de termijn voor aanmelding en vóór de dag van de voorverkiezingen een ledenvergadering, waarin alle kandidaten in de gelegenheid worden gesteld hun kandidatuur te verdedigen of te laten verdedigen.

art. 106. De stemming en de bepaling van de uitslag geschieden op overeenkomstige wijze als in bijlage A. van het huishoudelijk reglement is geregeld, waarbij ten minste in iedere afdeling gelegenheid tot stemming wordt gegeven.

art. 107. De verkiezingscommissie plaatst alle kandidaten die in de regio's tot de eerste 25, respectievelijk 50 behoren op een alfabetische lijst.

art. 108. De eerste ALV na Tweede Kamer verkiezingen kiest een lijst-adviescommissie die bestaat uit vijf leden welke niet kandidaat kunnen staan voor de eerstvolgende Tweede Kamer verkiezingen.

Het lidmaatschap van de lijstadviescommissie is niet verenigbaar met het lidmaatschap van het hoofdbestuur en de Tweede Kamer fractie.

De leden van de lijstadviescommissie treden af op de eerste ALV na de volgende Tweede Kamer verkiezingen, maar zijn terstond herkiesbaar.

art. 109. De lijstadviescommissie zal, de verkiezingscommissie gehoord, de alfabetische lijst zo nodig aanvullen met zoveel personen als nodig is om een lijst van 60 kandidaten te verkrijgen.

art. 110. De lijstadviescommissie, gehoord het hoofdbestuur, de fractie, de voorzitters van de landelijke werkgroepen en de regiovoorzitters, maakt een niet-verbindende voordracht voor de ALV ter verkiezing van de nummers 1 tot en met 25, voor de lijsten van alle kieskringen gelijkluidend.

art. 111. Ten minste twee weken voor de ALV maakt de verkiezingscommissie de alfabetische lijst en de voordracht aan alle leden bekend. Op de lijst worden alleen kandidaten opgenomen die zich bereid hebben verklaard een verkiesbare plaats te aanvaarden.

art. 112. Door de ALV wordt voor alle kieskringen een eensluidende lijst gekozen van 25 kandidaten op de wijze als bepaald in bijlage A. Vervolgens kiest de ALV uit deze 25 kandidaten één lijstaanvoerder.

Onmiddellijk na de ALV wijst de lijstadviescommissie met de verkiezingscommissie de nummers 26 tot en met 30 aan, verschillend voor iedere kieskring en zoveel mogelijk uit de alfabetische lijst.

art. 113. De verkiezingscommissie draagt zorg voor de indiening van de volgens de voorgaande bepalingen samengestelde kieslijsten, op de wijze als door de Kieswet voorgeschreven.

art. 114. In het geval van tussentijdse verkiezingen wordt aan de in dit hoofdstuk gestelde termijnen door het hoofdbestuur, de verkiezingscommissie en de afdelingen en regio's zoveel mogelijk de hand gehouden.

Toelichting : Overeenkomstig het besluit van het congres te Arnhem wordt hierbij voorgelegd een proeve van een systeem van kandidaatstelling met één landelijke lijst. Het hoofdbestuur is ervan overtuigd dat dit voorstel nog verre van volmaakt is, maar meent dat het belangrijk beter is dan het alternatief, n.l. het congresreglement Amsterdam, 1966.

Het hoofdbestuur stelt aan het congres voor het bovenstaande voorstel als "voorlopig" aan te nemen, d.w.z. dat het gebruikt zal worden bij een eventuele tussentijdse verkiezing getracht zal worden aan het congres in april 1970 een verbeterd voorstel voor te leggen.

Mocht de vergadering hiermee niet akkoord gaan, of mocht blijken dat teveel discussietijd hieraan moet worden besteed, dan zal het hoofdbestuur dit voorstel intrekken, waarmee automatisch het congresreglement 1966 voor de kandidaatstelling van de Tweede Kamer fractie geldig blijft. Dit reglement zal in de volgende Democraat worden gepubliceerd.

Hoofdstuk XI

art. 144. Ledenvergaderingen kunnen besluiten bij een verkiezing, waarvoor dit reglement toepassing van bijlage A voorschrijft, in plaats daarvan bijlage C toe te passen.

Ledenvergaderingen waaraan meer dan vijftig stemgerechtigden deelnemen hebben voor dit besluit voorafgaande toestemming van het hoofdbestuur nodig.

art. 145. Wijzigingen in dit reglement treden in werking 14 dagen nadat de ALV deze wijzigingen heeft vastgesteld.

Bijlage C

Methode voor het verkiezen van personen ter vaststelling van kandidatenlijsten voor vertegenwoordigende lichamen.

Bijlage A is van toepassing met dien verstande echter, dat het aldaar onder II bepaalde wordt gewijzigd in:

" De bepaling van de lijstvolgorde geschiedt door bij herhaling de " onder III uiteen te zetten procedure voor het verkiezen van een

"groep van "n" personen uit te voeren voor n=1. Na elke toepassing
"wordt de naam van de aldus gekozen verklaarde kandidaat op alle
"stembiljetten doorgehaald. Zo worden achtereenvolgens de lijstaan-
"voerder, nummer 2, nummer 3, enz. aangewezen".

Toegevoegd wordt een nieuw artikel 137 bis:

Voor de verkiezingen van gemeenteraden en gekozen vertegenwoordigende raden bij openbare lichamen kan het hoofdbestuur op verzoek en op door hem te stellen voorwaarden dispensatie geven van de op deze verkiezingen betrekking hebbende voorschriften.

Aan artikel 138 de volgende zin toevoegen:

Vóór de aanvang van de ALV treedt de programma commissie in overleg met alle indieners van amendementen over de uiteindelijke redactie van hun voorstellen. De werkgroepen worden hierbij gehoord.

Toelichting: Dit is in lijn met de voorgestelde wijziging in art. 43.

Huishoudelijk reglement hoofdbestuurverkiezingen

- art. 23. -1. Het hoofdbestuur bestaat uit éénnentwintig leden en wordt door de ALV gekozen.
-2. De voorzitter, de vice-voorzitter, secretaris en penningmeester worden in functie gekozen. Indien de ALV niet kan komen tot de verkiezing van één of meer van deze hoofdbestuurleden, dan kiest het hoofdbestuur deze leden uit zijn midden.
-3. De in bijlage A, onder III ("procedure voor het verkiezen van een groep van n personen"), van het huishoudelijk reglement omschreven methode dient bij hoofdbestuurverkiezingen te worden gevolgd.
- art. 24. -1. Het dagelijks bestuur bestaat uit ten minste vijf en ten hoogste negen leden. Over het aantal beslist het hoofdbestuur.
-2. Het dagelijks bestuur wordt gekozen uit en door het hoofdbestuur, met dien verstande dat de voorzitter, de vice-voorzitter, de secretaris en de penningmeester er deel van uitmaken. Het hoofdbestuur is bevoegd binnen het dagelijks bestuur een tweede vice-voorzitter en een tweede secretaris aan te wijzen.
-3. Het hoofdbestuur wijst uit zijn midden een contactpersoon aan per regio, het betrokken regiobestuur gehoord.
- art. 25. Ieder lid van D'66 kan zichzelf of een ander lid, mits dit zich daartoe bereid verklaart, kandidaat stellen voor het hoofdbestuur.
- art. 26. De gelegenheid tot kandidaatstelling vangt aan onmiddellijk na de aankondiging van de datum van de ALV en eindigt drie weken vóór genoemde datum, of zoveel korter als het hoofdbestuur mogelijk acht. Kandidaten dienen te worden opgegeven aan het landelijk secretariaat. De kandidaatstelling dient vergezeld te gaan van de ondertekende vragenlijst als bedoeld in artikel 19 van de statuten.
- art. 27. -1. Bij de kandidaatstelling stelt iedere kandidaat op door het hoofdbestuur te verstrekken formulieren de volgende persoonlijke gegevens ter bekendmaking aan de leden beschikbaar:
"-1", personalia
"-2", gegevens omtrent lidmaatschap en functies binnen de partij.
-2. Het hoofdbestuur zorgt ervoor dat een zakelijke samenvatting van deze gegevens tijdig vóór de ALV ter beschikking van alle leden wordt gesteld.
- art. 28. -1. Het hoofdbestuur wordt gekozen voor een periode van twee jaar.
-2. Het hoofdbestuur treedt telkens voor ten minste de helft af.
-3. Een hoofdbestuurlid is slechts éénmaal onmiddellijk herkiesbaar, met dien verstande dat nooit meer dan de helft van de door de ALV verkozen zittende hoofdbestuurleden herkozen kan worden. Indien een groter aantal zich voor herverkiezing beschikbaar stelt, worden van hen die het voor verkiezing vereiste stemmenaantal hebben behaald degenen met de hoogste stemmenaantallen verkozen verklaard.
- art. 29. -1. Het lidmaatschap van het hoofdbestuur is niet verenigbaar met enige andere partijfunctie, behalve het lidmaatschap van de programma commissie en de commissies ad hoc.
-2. Functies in niet in dit reglement geregelde commissies gelden niet als partijfunctie.
-3. Het lidmaatschap van het hoofdbestuur is niet verenigbaar met het lidmaatschap van enig vertegenwoordigend lichaam, met uitzondering van dat van de gemeenteraad van een gemeente met minder dan éénhonderdduizend inwoners.

Oproep voor kandidaten voor het nieuwe hoofdbestuur

Tijdens het aanstaande congres moet volgens de reglementen een nieuw hoofdbestuur worden gekozen. Verschillende leden stellen zich weer herkiesbaar, anderen doen dat niet.

Tot nu toe hebben slechts enkele mensen laten weten, dat zij kandidaat willen zijn voor het hoofdbestuur, maar in totaal zijn er lang niet genoeg kandidaten om een volledig bestuur te vullen, laat staan dat er alternatieve mogelijkheden zijn.

Wij roepen iedereen, die belangstelling heeft voor bestuurlijke activiteiten, op zich te melden bij het secretariaat in Amsterdam. De komende verkiezingen vragen én in de provincies én in de gemeenten veel aandacht. In organisatorisch opzicht is er enorm veel te doen. Dat kan alleen maar goed gebeuren, indien een zo groot mogelijk hoofdbestuur kan worden samengesteld.

Meld u zich vóór 22 november a. s. als kandidaat. We hebben u nodig.

Verantwoording H.B. i.v.m. resolutie 2a.

P.P.R. en D 66

Inleiding

Het hoofdbestuur van D'66 heeft ter uitvoering van resolutie 2a van zijn Leidse partijcongres op 14 december 1968 een delegatie uit het hoofdbestuur van de P. P. R. uitgenodigd voor een gesprek, dat op 28 december 1968 plaats vond te Utrecht. Een tweede gesprek had in Amsterdam plaats op 16 augustus 1969. Als uitloeiisel van het laatste gesprek werd besloten in kleiner verband het gesprek voort te zetten om te proberen de feiten te vinden en op schrift te stellen, die van belang kunnen zijn bij het overwegen van mogelijkheden en wenselijkheden van een politiek en organisatorisch samengaan.

De heren P. van Gorkum, J. Rottinghuis en A. van Ruiten van de P. P. R. en H. Jongedijk, J. Nagtegaal en F. van der Ven van D'66 hebben vier besprekingen gehad, en wel op 29 augustus in Gouda, 2 september in Wassenaar, 10 september in Amsterdam en 12 september 1969 in Zeist. Het resultaat van hun speurtocht naar feiten wordt hieronder aangeboden.

De landelijke programma's en aanpak

Bij een vergelijking van de programma's van de P. P. R. en D'66 valt het aller-eerst op, dat D'66 de populaire stijl, die het P. P. R.-programma eigen is, over het algemeen niet heeft gebruikt. In de aanpak van de opstelling van haar programma heeft de P. P. R. bewust gekozen voor een aanduiding van de richting - zulks aan de hand van concrete punten - waarin men de oplossing van problemen wenst. Het ging haar minder om uitgewerkte voorstellen en een strategie om de gewenste veranderingen te bereiken, zaken die in het D'66-programma juist heel concreet te vinden zijn. Dit stijlverschil is waarschijnlijk niet toevallig, maar wijst op een verschil in mentaliteit, die beide partijen tot op heden kenmerkt: de doorgaans meer idealistisch getinte benadering van de P. P. R. - welke de P. P. R. zelf als meer geëngageerd en dus als fundamenteeler beschouwt - en de meer zakelijke van D'66 - welke D'66 als noodzakelijk beschouwt om resultaten te bereiken -, hoezeer beide partijen ook op de fundamentele democratisering van de samenleving uit zijn. Wellicht is dit mentaliteitsverschil er ook de oorzaak van, dat de P. P. R. bij haar benadering tal van regelingen voor de maatschappelijke achterhoede in haar program op de voorgrond plaatst. Het D'66-programma kent dergelijke regelingen in niet mindere mate, maar zij zijn steeds in een groter structureel kader geplaatst.

De ontstaansgronden van beide partijen lijken de diepste oorzaak van dit verschil in mentaliteit te zijn.

Voor het eerder - zelfs vóór de nacht van Schmelzer - ontstane D'66 zijn de vastgelopen structuren, waarin bijvoorbeeld een kabinet Cals zonder verkiezingen - d. i. zonder invloed van alle burgers - door gekonkel van partijen kon ontstaan - vergaan, de reden van zijn oprichting. D'66 wil, dat de mensen de baas blijven in een samenleving, die steeds meer wetenschappelijk wordt. Zij wil een democratisering van de besluitvorming en daarnaast ook een democratisering van de feiten, d. w. z. dat telkens opnieuw positie wordt bepaald in het licht van alle beschikbare gegevens.

De P. P. R. is ontstaan toen duidelijk werd dat door het onoprechte gescharrel van een aantal politieke partijen tegenstanders op niet politieke overwegingen bijeen werden gehouden en - vooral ook - geestverwanten gescheiden werden gehouden. En dit alles zonder dat de kiezer gelegenheid kreeg om in dit gescharrel in te grijpen. Dit versterkte de bezorgheid, dat de sociale voorwaarden voor de democratisering van de besluitvorming, met name na de nacht van Schmelzer, tot hun recht zouden komen. De P. P. R. is mede daarom de nadruk gaan leggen op het radicaal engagement voor de verwezenlijking van die voorwaarden.

In strekking vertonen beide programma's begrijpelijkerwijs sterke overeenkomst. Beide zijn gericht op het doorbreken van anonieme machtsuitoefening, van het gemis aan openheid bij het openbaar bestuur, van het bestaande partijstelsel, van de politieke inertie, van de te sterke nationale begrenzing van onze politiek. Beide gaan uit van de gelijkwaardigheid en de mondigheid van de mensen. Beide wensen de gehele maatschappij te hervormen tot radicale deelneming van allen. Beide wensen zich ondogmatisch op te stellen, zijn bereid hun eigen stellingen bij voortdurende herzien, willen de mate waarin de overheid moet worden ingeschakeld van de doelmatigheid tot het te bereiken doel laten afhangen en zien politieke partijen meer als discussiekaders dan als standpuntpartijen.

De programma's op hun onderdelen vergelijkend hebben wij ons beperkt tot wat wij als relevante hoofdzaken zagen. Op talloze punten bestaat overeenstemming of is het waarschijnlijk dat overeenstemming kan worden bereikt. Ons onderzoek wordt wat bemoeilijkt doordat er onbekendheid bestaat over de mening van de ene partij over sommige belangrijke stellingen van de wederpartij (bijv. op de hoofdstukken technologie, onderwijs, defensie, vrijheidsrechten en fiscale politiek). Toch hebben wij de volgende belangrijke tegenstellingen bemerkt:

In tegenstelling tot D'66 kwalificeert de P. P. R. het concurrentieprincipe als uitbuitingsprincipe. Hoewel beide partijprogramma's in hun sociaal-economische paragrafen dicht bij elkaar staan, geeft D'66 meer positieve waardering aan het dragen van enig eigen risico en aan de competitie. In dit verband valt ook het volgende op te merken: D'66 zoekt de democratisering van het bedrijfsleven vooral te verkrijgen via een geheel van maatregelen, die de personeelsraad centraal stellen, naast o. m. een 50/50 verhouding tussen aandeelhouders en door het personeel gekozen in de raad van commissarissen. Het D'66-programma omschrijft de democratisering van het bedrijfsleven als een verantwoordingsplicht van de ondermingsleiding jegens de werknemers enerzijds en de aandeelhouders anderzijds. De P. P. R. stelt de raad van commissarissen in het middelpunt. De P. P. R. wil dat de werknemers op den duur het bestuur van de bedrijven overnemen.

Aan dit verschil laat zich een waarschijnlijk meer algemeen punt illustreren, dat op het stuk van de methode sterke consequenties krijgt. D'66 schuwt spel en tegen spel niet, voor de P. P. R. is 'samen-doen' het devies.

Deze tegenstelling in politieke aanpak treedt het sterkst naar voren in de staatsrechtparagrafen. D'66 ontwikkelt een dualistische staatsstructuur van een gekozen minister-president en een via meervoudige districten gekozen parlement. Zij stelt deze wensen bewust in haar programma voorop. De P. P. R. geeft haar staats-

rechtparagraaf minder prioriteit, houdt vast aan de binding van kabinet aan de Kamer en wil deze zelfs nog versterkt zien; de Minister-President moet de politieke leider van de Kamermeerderheid worden.

In de lijn van het vorig punt is ook het optreden van beide partijen geweest. De P. P. R. streeft - zoals ook in haar program staat - naar stembusaccorden. Zij wil de vernieuwing van ons politiek bestel verkrijgen door bundeling van alle aanwezige politiek gelijkgezinde krachten en dan via het daarbinnen ontstane overleg iets nieuws laten groeien. D'66 meent, dat die gelijkgezinde krachten op dit moment via stembusaccorden tussen de huidige partijen niet zijn te bundelen, omdat die krachten in alle partijen en daarbuiten aanwezig zijn. Door stembusaccorden is het doel van de samenbundeling van alle vernieuwende krachten dus niet te bereiken. Bovendien is het volgens D'66 een illusie om te menen, dat er voldoende basis voor zo'n overleg aanwezig is, als de een zich op een ideologie blijft beroepen en de ander ideologie als een vervalsing van de politiek afwijst. De ontploffing van de bestaande socialistische, liberale en confessionele partijen acht zij daartoe een voorwaarde. Tot zolang verwacht zij meer en eerder effect van een aparte opstelling, die als een magneet wil werken op alle vernieuwende krachten in het bestaande bestel. De weg van het PAK was en is daarom voor D'66 niet mogelijk. De P. P. R. daarentegen meent, dat haar deelname aan gesprekken over samenwerking met andere partijen juist de gewenste vernieuwing in die partijen kan bespoedigen, zodat zij vertrouwen blijft hebben, dat een samenbundeling zoals zij die deels politieke stembusaccorden voorstaat, een werkelijk stuk politieke vernieuwing kan betekenen. Er zijn geen aanwijzingen om te verwachten, dat P. P. R. en D'66 zich bij de partijvorming op internationaal vlak door andere strategische overwegingen willen laten leiden dan zij op nationaal vlak demonstreren.

Voorts is het opvallend, dat het P. P. R. -program geen expliciete aandacht aan de technologische ontwikkeling en het vraagstuk van de integrale planning besteedt.

Slotopmerking

Het geheel van de vorige paragraaf overziende, komt het ons voor, dat P. P. R. en D'66 in doelstellingen betrekkelijk veel gemeen hebben. Er bestaat wel een verschil in mentaliteit, maar dat is wellicht in noeste samenwerking en overleg dichterbij te brengen. Uit het landelijk programma en de methodiek zijn, zoals in de eerste paragraaf is aangegeven, echter tegenstellingen aan het licht gekomen, die de uitvoering van eventuele plannen voor een vergaande vorm van samengaan dan wel fusie sterk bemoeilijken.

Dat neemt niet weg, dat in beide partijen individuen zullen zijn voor wie de reden van hun engagement met hun partij voornamelijk in persoonlijke omstandigheden of bepaalde onderwerpen zullen liggen, welke bij nadere kennismaking met de andere partij overgang naar die partij mogelijk maken. Ook kan de situatie op het gemeentelijk vlak heel anders liggen, omdat daar allereerst zeer eigen omstandigheden zijn en vervolgens belangrijke landelijke zaken geen rol spelen. Op het tussen-niveau van de provincie ligt de zaak direct veel moeilijker. De invloed op de landelijke gang van zaken is daar veel groter dan bij gemeenten, niet in de laatste plaats - zoals door de vertegenwoordigers van D'66 werd gesteld -, omdat de Provinciale Staten de leden van de Eerste Kamer aanwijzen.

Onderkend moet ook worden, dat D'66 en P. P. R. in het huidige politiek vernieuwingsproces elk een stuk eigen identiteit hebben verworven. Beide partijen hechten er ook aan deze eigen identiteit te handhaven tegenover het electoraat. Er is een duidelijk verschil gebleken in potentiële aanhang voor D'66 en P. P. R. De opiniepeilingen terzake liggen tot dusver voor D'66 bepaald gunstiger dan voor de P. P. R.

Overigens is voor wat betreft de electorale consequenties nog veel onzeker, hetgeen vooral op landelijk niveau een zelfstandige presentatie van beide partijen afzonderlijk tegenover het electoraat voor-de-hand-iggend doet zijn. Wij geven de hoofdbesturen in overweging om contacten tussen beide partijen - zoals ook ons gesprek er een was - ook in de toekomst niet uit de weg te gaan, op gemeentelijk, provinciaal noch landelijk niveau. Zij kunnen tot beter begrip van wederzijdse opvattingen leiden en tot inzicht waarin wellicht vormen van praktische samenwerking mogelijk zijn. Bij alle verschillen hebben P. P. R. en D'66 veel gemeen en wel met name dat zij beide vernieuwingselementen in onze Nederlandse politiek zijn. Waar op verantwoorde wijze, zonder aan duidelijkheid jegens de kiezer te kort te doen, vernieuwingspogingen kunnen worden samengebond moeten we dat niet nalaten.

Aan de hoofdbesturen willen we tenslotte aanbevelen dit rapport te publiceren, opdat het kan bijdragen tot een verheldering van begrip over beide partijen bij zoveel mogelijk mensen.

Het zou wenselijk zijn als dergelijke rapporten over meerdere partijen bestonden. Wij adviseren onze hoofdbesturen de mogelijkheden daartoe na te gaan. Aldus kan er beter inzicht ontstaan over de partijverhoudingen in ons land en wordt een brede zakelijke discussie over de partijvernieuwing mogelijk gemaakt.

Namens de gesprekspartners
van de zijde van de P. P. R.,
w.g. A. Q. C. van Ruiten.

Namens de gesprekspartners
van de zijde van D'66,
w.g. F. W. M. van der Ven

Den Haag, 24 september 1969

Analyse van de landelijke partij-politieke situatie

Gevolg gevend aan resolutie 3, aangenomen op het partijcongres van Democraten '66 op 14 september 1968 te Leiden, wil het hoofdbestuur hieronder een analyse geven van de landelijke partijpolitieke situatie op basis van de gegevens welke thans - dat is medio oktober 1969 - beschikbaar zijn.

Deze analyse kan het best geschieden aan de hand van een beschouwing over de drie min of meer afzonderlijke verschijnselen welke zich tot dusver in de Nederlandse partijpolitiek hebben voltrokken: de lotgevallen van de "Progressieve Concentratie", van de Achttien en van het z.g.n. Liberaal Beraad.

De „Progressieve Concentratie“

In de loop van 1968 was de Progressieve Concentratie een belangrijk element in de partijpolitieke discussie. Voortbouwend op een resolutie van het congres van de P. v. d. A. van november 1967 zond het partijbestuur van de P. v. d. A. in de zomer van 1968 een brief aan de besturen van Democraten '66, de Pacifistisch Socialistische Partij en de Politieke Partij Radicalen. In deze brief werden deze besturen uitgenodigd besprekingen te openen over de vorming van een Progressieve Concentratie.

De uitnodiging bevatte geen details.

Voor wat onze partij betreft, werd daarop geantwoord, dat de algemene ledenvergadering van D'66 op het congres te Leiden in september 1968 besloten had gesprekken aan de basis te stimuleren met geïnteresseerden van allerlei richtingen en dat er niet op topniveau contact zou worden gezocht met andere partijen voor samenwerking.

Het hoofdbestuur reageerde dus afwijzend. Ook de daarop volgende uitnodiging om een waarnemer aan deze besprekingen te laten deelnemen werd door ons afgewezen. P. S. P. en P. P. R. accepteerden de uitnodiging wel. In januari 1969 vond de eerste bijeenkomst plaats, resulterend in de oprichting van de werkgroep Progressief Akkoord (PAK). Hieraan namen bij de oprichting deel enige officiële vertegenwoordigers van P. v. d. A., P. S. P. en P. P. R. en op persoonlijke titel enige leden van A. R. P. en D'66.

Deze werkgroep zou gestimuleerd worden door de drie hoofdbesturen. De deelnemers aan het PAK zouden streven naar programmatische overeenstemming. Gebeurtenissen in de loop van 1969 maakten duidelijk dat de levenskansen voor het PAK gering waren.

Op het congres van de P. v. d. A. in maart 1969, waar middels een resolutie de K. V. P. als toekomstige regeringspartner werd afgewezen, en in de periode die daarop volgde openbaarde zich een zo grote verscheidenheid van opvattingen en mentaliteiten dat het tot op de dag van vandaag niet duidelijk is met welke P. v. d. A. de buitenwacht te maken heeft. De situatie in de P. v. d. A. is des te gecompliceerder omdat de verscheidenheid aan mentaliteiten niet blijkt samen te vallen met de verscheidenheid aan programmatische opvattingen.

Spanningen in de P. S. P. tussen de orthodoxe marxisten en de pacifisten, en dwars daar doorheen tussen isolationisten en voorstanders van een grotere samenwerking, leidden in de zomer van 1969 tot een strakkere houding van deze partij in het PAK-overleg welke op termijn tot een breuk moest leiden: in september j.l. trad de P. S. P. uit het PAK.

De Confessionele Partijen

In de in april 1967 opgerichte "Groep van Achttien" wordt getracht de drie grote confessionele partijen tot een grotere eenheid te brengen. Dit streven komt tot uiting in een reeks rapporten. Sinds de oprichting zijn verschenen:

Principiële uitgangspunten. Vredespolitiek, ontwikkelingshulp. Recht van inkomen en vermogensverdeling. Het functioneren van de overheid in de moderne samenleving. Herziening van de onderwijsstructuur. Economische macht van de ondernemer. Welzijnsbeleid. Rapport Commissie "Duidelijkheid".

Hiervan zijn door de deelnemende partijen aangenomen: Principiële uitgangspunten. Vredespolitiek, ontwikkelingshulp. Recht van inkomen en vermogensverdeling. Het functioneren van de overheid in de moderne samenleving. De overige rapporten moeten nog in de partijen worden behandeld.

Het belangrijkste is in dit verband het onlangs verschenen rapport van de Commissie "Duidelijkheid" waarin de wijze van samenwerking voor en na de verkiezingen uiteengezet wordt.

Voor de verkiezingen zouden de drie partijen programmatisch overeenstemming moeten bereiken (klein regeerakkoord). Vervolgens zou eveneens voor de verkiezingen een partner gezocht moeten worden teneinde een parlementaire meerderheid te verkrijgen (groot regeerakkoord).

Belangrijk kenmerk in het rapport is dat de regering geacht wordt zeer sterke banden te hebben met de regeringsgezinde fracties, ministers uit het parlement bij.

Deze monistische tendens komt ook tot uiting in het rapport van de P. v. d. A. (Een stem die telt) en de gedachten hierover in de P. P. R. Het is een gedachtengang die zich in tegengestelde richting beweegt van hetgeen D'66 nodig acht.

Liberaal Beraad

De dagelijkse besturen van de V. V. D., het Liberaal Democratisch Centrum, de J. O. V. D. en de Liberale Studenten Vereniging besloten in de loop van 1967 te komen tot wat genoemd werd een "Liberaal Beraad". De besprekingen hebben inmiddels geleid tot de opstelling van een programma waarvan nog niet bekend is of het door de V. V. D. zal worden overgenomen.

Afgezien van o.a. de staatsrechtelijke onderdelen en de structuur van de onderneming kan niet worden ontkend dat ook in dit programma overeenkomsten vallen op te merken met dat van D'66. Gezien echter de politieke opstelling van de V. V. D. lijkt het ons aan twijfel onderhevig of deze partij, indien zij al tot overneming bereid blijkt, het programma ook naar de geest zal uitvoeren.

Naar aanleiding van gesprekken, die waren gericht op een vergelijking van het politiek program van D'66 en de programma-uitwerking van het Liberaal Beraad, richtte een gespreksgroep, bestaande uit bestuursleden van het Liberaal Democratisch Centrum en enkele leden van D'66, een verzoek tot de hoofdbesturen van de V. V. D. en D'66 nadere contacten tussen beide partijen te bevorderen.

Als doel voor deze contacten zag de gespreksgroep een onderzoek naar de mogelijkheid van samenwerking op plaatselijk, regionaal en landelijk niveau.

Conclusie

Zowel de ontwikkelingen binnen en tussen de partijen alsmede de algehele politieke situatie geven het hoofdbestuur geen enkele reden de in het congres te Leiden vastgestelde gedragslijn inzake de partijvernieuwing te herzien.

Verantwoording H.B. i.v.m. gesprekken aan de basis

In verband met de zomervakantie is het verslag over het tweede kwartaal 1969 uitgesteld en gevoegd bij het hieronder volgende verslag over de gehele periode die verstreken is sinds het Leidse congres.

Hoewel er in de beginperiode verschillende afdelingen goede initiatieven namen, met als hoogtepunt de enquête in Leidsendam, bleek er al spoedig behoefte aan begeleiding en coördinatie te bestaan. Daarom werd door het H.B. een "ad hoc" commissie ingesteld. Deze commissie begon zijn werkzaamheden begin 1969 met een inventarisatie in alle regio's. Hieruit resulteerde een voorstel van de zijde van de commissie om te komen tot de oprichting van de z.g.n. "club van honderd". Tijdens de discussies, die n.a.v. dit onderwerp op het congres in Den Haag op 31 mei gevoerd werden bleek reeds dat er voor dit voorstel in de partij weinig steun te vinden was. Dit werd bevestigd door het vrij geringe aantal reacties op de door de commissie gedane oproep.

Daarom werd de commissie, aangevuld met diegenen die zich hadden aangemeld voor "de club van honderd", omgevormd tot een werkgroep met als taak: het verzamelen, beoordelen op zijn waarde en verspreiden van gegevens betrekking hebbend op de gesprekken aan de basis. Daarnaast zouden nieuwe initiatieven ontplooid moeten worden. In dit kader werden twee brieven uitgestuurd. Een brief van de partijvoorzitter aan alle politieke partijen in Nederland, waarin gevraagd werd mee te werken om te komen tot een gezamenlijke actie tot het meer politiek bewust maken van de Nederlandse burger. Van de commissie ging een brief uit naar de afdelingen met voorstellen betrekking hebbend op de gemeenteraadsverkiezingen.

Gesprekken

In tal van afdelingen werden gesprekken gevoerd met bestaande politieke partijen om te komen tot werkelijk nieuwe groeperingen. Hoewel dit op enkele plaatsen tot succes schijnt te leiden, moet toch gesteld worden dat onze ontploffingsgedachte ook op plaatselijk niveau door de meeste bestaande politieke partijen niet overgenomen werd. De voornaamste redenen van het mislukken waren dat in veel gevallen door partijen gestreefd werd naar het tot stand komen van een plaatselijk PAK, het veelal gesprekken waren met de partijestablishment die er weinig of niets voor voelde de zaken terug te spelen naar de ledenvergaderingen van hun partij en de veelal weigerachtige houding van andere partijen om politiek niet gebonden volledig in te schakelen.

Buiten de directe gesprekken over samenwerkingsverbanden werden in verschillende afdelingen initiatieven ontplooid om zoveel mogelijk burgers bij de politiek te betrekken. In dit verband kunnen genoemd worden de enquêtes die gehouden werden in b.v. Leidschendam, Eygelshoven, Roozendaal, Dordrecht en Hendrik Ido Ambacht.

Verder de in veel afdelingen gehouden huiskamerbijeenkomsten, het plaatsen van stands op markten en het leggen van contacten met schooljeugd. Ook behoren in dit kader genoemd te worden de openbare hoorzittingen, georganiseerd of mede georganiseerd door verschillende afdelingen zoals Rijnmond, Amsterdam, Goeree-Overflakkee en Den Haag.

Amsterdam

Veel aandacht verdient het onlangs genomen initiatief van de afdeling Amsterdam: Uitgangspunt voor deze afdeling is geweest openingen te maken naar de burgers die altijd in de kou bleven staan. Alle burgers moeten de kans hebben aan de opstelling van het programma mee te doen en verantwoording voor het gevoerde beleid te krijgen. De gang van zaken is de volgende:

De Amsterdamse ledenvergadering heeft begin september een 14-tal kernpunten aangenomen. Hierin staan de grondslagen voor een uit te brengen publikatie. Het zijn louter gemeentelijke strijdpunten, waarbij de democratisering vooropstaat. Begin november wordt dit ID'ee Amsterdam aan de burgers gepresenteerd middels een soort Appèl aan alle Amsterdammers, dat overal in boekwinkels en op andere punten verkrijgbaar zal zijn.

Men kan zich achter deze punten stellen door een invulkaart in te vullen, waardoor men het recht verwerft deel te nemen aan de uitwerking van de uitgangspunten. Deze arbeid wordt eind januari afgesloten met een congres waar het uiteindelijke programma wordt vastgesteld. Amsterdamse D'66 leden en adhesanten kunnen hieraan deelnemen. Vervolgens komt de kandidaatstelling aan de orde. Ook hieraan kunnen dezelfde personen deelnemen. Ieder kan kandidaten stellen en kandidaat gesteld worden. De kandidaten dienen een zeer uitvoerige levensbeschrijving te geven en worden ook op openbare wijze op hun gemeentekennis getoetst. Begin maart 1970 worden de z.g.n. voorverkiezingen gehouden. Schriftelijk kunnen de leden en aanhangers de volgorde van de kandidatenlijst vaststellen. Deze lijst wordt de officiële waarmee D'66 de verkiezingen ingaat.

Na de verkiezingen gaat de actie door. Alle betrokkenen kunnen het programma verder uitbouwen, de raadsleden leggen permanent verantwoording af in de verschillende stadsdelen. Kortom door middel van optimale openbaarheid en inspraak zal getracht worden de deelname van de Amsterdammers aan het politieke leven zo groot mogelijk te maken.

Onder de deelnemers aan dit ID'ee zijn dus ook niet-partijleden. Reglementswijziging om dit mogelijk te maken wordt door het hoofdbestuur voorgesteld. Hoewel lidmaatschap van de deelnemers uiteraard op prijs wordt gesteld, mag het feit, dat iemand zich b.v. landelijk niet aangetrokken voelt tot D'66, niet verhinderen dat hij op gemeentelijk niveau actief met ons werk meedoet.

Conclusie

Concluderend kan gesteld worden dat, wellicht ten gevolge van onervarenheid in de afdelingen en onvoldoende stimulering vanuit het hoofdbestuur in de beginperiode, de gesprekken aan de basis langzamer op gang gekomen zijn dan wenselijk was. Vernieuwing van onderaf is een proces van langere adem. Een van de belangrijkste winstpunten is echter dat sinds het Leidse congres bij de andere partijen en ook daarbuiten duidelijk het besef is gegroeid dat meer afgedaald moet worden tot de burgers, tot de basis van de politiek, wil men tot een werkelijke vernieuwing van de politiek komen. Duidelijk is dat de elementen open deelneming en internationale gerichtheid in en buiten de partij gewerkt hebben en in toenemende mate blijven werken. Het Amsterdamse plan, waarin de democratie van de burger centraal staat, zal stellig een nieuwe stimulans zijn voor de verdere uitwerking van de Leidse resoluties in de hele partij.

Inleiding vanwege H.B. tot het provinciaal programma

De politieke partij Democraten '66 is in 1966 opgekomen als een protest tegen de machteloosheid van ons verouderd politiek bestel en als het begin van een nieuw alternatief voor een eigentijdse politiek.

De partij stelt zich ten doel om met gebruikmaking van alle democratische middelen te komen tot een doorbreking van de bestaande politieke verhoudingen, tot een omvorming van ons staatsrechtelijk bestel en tot een nieuwe en doeltreffender benadering van de politieke problemen, waarvoor de hedendaagse samenleving gesteld staat.

D'66 streeft naar de totstandkoming van een nieuwe staatsrechtelijke structuur, waarin het mogelijk is dat de burgers rechtstreeks hun regering kiezen en waarin een sterk onafhankelijk parlement, in nauw contact met de burgerij, een effectieve controle kan uitoefenen op het regeringsbeleid.

Om deze reden is D'66 voorstander van een systeem waarin de Minister-President rechtstreeks wordt gekozen door het volk en waarin het parlement wordt gekozen via een meervoudig districtenstelsel.

D'66 streeft naar een doorbreking van het traditionele partijenpatroon en naar de vorming van nieuwe en grotere politieke eenheden op basis van nieuwe uitgangspunten.

Het klassieke partijenpatroon socialistisch-liberaal-confessioneel is historisch verklaarbaar. De waarde erkennend van deze stromingen in het verleden, meent D'66 dat deze tegenstelling er niet zoveel meer toe doet, niet meer reëel is en de kiezers onnodig verdeeld houdt in een verouderd keuzepatroon.

D'66 meent dat er in Nederland thans een meerderheid te vinden is onder de kiezers, die bereid is een moderne vooruitstrevende, beweeglijke politiek te ondersteunen. In het huidige partijenpatroon van socialisten enerzijds, liberalen anderzijds en confessionelen daar tussen in, splitst deze meerderheid zich op en verspreidt zich over de drie groeperingen. Hierdoor is het onmogelijk geworden dat deze meerderheid zich als een hechte politieke macht manifesteert en haar politieke wil tot beleid maakt.

Door zich bewust te distancieren van deze drie bestaande groeperingen, in hun geheel, en door in het partijprogramma aan te geven, wat zij verstaat onder een modern beweeglijk vooruitstrevend beleid, wil D'66 een begin maken met de hergroepering van de Nederlandse kiezers, opdat uiteindelijk die meerderheid kan ontstaan, die nodig is voor de ondersteuning van een modern beleid. Wel wil D'66 via haar leden en afdelingen in contacten met leden of groepen in andere partijen na-gaan in hoeverre binnen die partijen weerklank te vinden is voor de D'66 doelstellingen inzake partijvernieuwing.

D'66 streeft naar een uitbreiding van de kring der deelgenoten in het politieke denken.

Nog niet 1% van de kiezers is op een of andere wijze actief in een politieke partij. Hieruit volgt dat slechts een zeer klein gedeelte van de kiezers verantwoordelijk is voor het voortbestaan van een verouderd patroon van politieke tegenstellingen, waaruit de kiezers gedwongen zijn hun keuze te maken. Een doorbreking van dat patroon zal slechts dan mogelijk zijn indien veel meer kiezers bereid worden gevonden hun inbreng te leveren in het zoeken naar oplossingen voor de politieke en maatschappelijke problemen.

Door de kring van deelgenoten in het politieke denken uit te breiden wil D'66:

1. de betrokkenheid van de burgers bij het politiek gebeuren vergroten;
2. het politiek klimaat veranderen door het niet meer alleen te laten bepalen door hen die het al zo lang deden;
3. Bewerkstelligen dat een groter deel van de deskundigheid, kennis en ervaring, welke zich steeds meer ophoopt in het maatschappelijke leven, doorstroomt naar het vlak, waarop de politieke beslissingen vallen.

D'66 streeft naar een fundamentele democratisering van het maatschappelijk en politieke leven.

De gesloten welvaartsmaatschappij, die wij thans kennen wordt met de dag gecompliceerder en minder begrijpelijk voor de burgers, die er in leven. Aan de ene kant doen welvaart en technologische ontwikkeling het samenlevingsbeeld steeds ingewikkelder worden. Aan de andere kant wordt door het hogere ontwikkelingspeil de burger mondiger en stijgt juist zijn behoefte aan inzicht, inspraak en controle op de besluitvorming. In deze tegenstelling van toenemende behoefte en afnemende mogelijkheden kan de oplossing slechts gevonden worden in een grondige hervorming van onze maatschappelijke en politieke structuur.

Daarom wil D'66 haar activiteiten richten op wijzigingen van mentaliteit en structuren, teneinde de gesloten maatschappij om te vormen tot een open maatschappij. Dat wil zeggen een maatschappij waarin niet alleen op het niveau van regering en parlement, maar ook op dat van provincie en gemeente, ook in de bedrijven en in het onderwijs en in het algemeen overal waar gezag wordt uitgeoefend, het gezag onder zo direct mogelijke controle en inspraak wordt geplaatst van degenen die eraan zijn onderworpen.

D'66 is van mening dat partijen zich zo duidelijk mogelijk behoren uit te spreken over de oplossingen, die zij hebben voor maatschappelijke en politieke problemen. Om een nader idee te geven waar D'66 voor staat volgt hieronder een greep uit het partijprogramma.

Een veel grotere openheid in het overheidsapparaat - uitbreiding van de vrijheidsrechten - verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd tot 18 jaar - een personeelsraad met grote bevoegdheden in plaats van een ondernemingsraad - invoering van het stakingsrecht - ontwikkelingshulp op basis van reële bestedingsmogelijkheden - een departement voor technologische ontwikkeling - een voortschrijdende meerjarenplanning voor de overheidsuitgaven - een voortschrijdende meerjarenplanning voor het bedrijfsleven - een integrale ontwikkelingsplanning voor alle beleidssectoren - fiscale verlichting voor de gehuwde werkende vrouw - beperkte verhoging van de vermogensbelasting en successierechten - een Europese veiligheidsconferentie - doelmatiger organisatie van het ambtenarenapparaat - verruiming van het echtscheidingsrecht - inspraak van scholieren en ouders bij het onderwijs - democratisering van het wetenschappelijk onderwijs.

Landelijk deel provinciaal programma

15. De provincie

15.01 (altern. A) D'66 is van mening, dat het instituut provincie alsmede de provinciale indeling binnen 10 jaar een drastische wijziging zullen moeten ondergaan. Tal van ontwikkelingen van bestuurlijke en andere aard wijzen sterk in die richting. Het is geboden deze ontwikkelingen aan een systematische studie te onderwerpen opdat te bestemder tijd voorbereidingen kunnen worden getroffen voor de instelling en onderlinge afstemming van een nieuwe bestuursorganisatie. De regering moet opdracht verlenen aan een of meer (samenwerkende) wetenschappelijke instituten om de beste bestuursindeling (c.q. regionale indeling) voor Nederland uit te werken.

Toelichting:

Voorbeelden van de genoemde ontwikkelingen zijn: de vorming van stadsgewesten, de gemeentelijke herindeling, de schaalvergroting, de toenemende roep om democratische bestuursmethoden, het ontstaan van nieuwe functies die veelal op regionale basis moeten worden vervuld (havenbeheer, economische stimulering, beheer van waterkeringen, oppervlaktewater en grondwater, milieuhygiëne enz.).

Voorts wordt ook duidelijk ervaren, dat de historische provinciegrenzen niet steeds meer aansluiten bij de bestaande en zich ontwikkelende economisch-geografische eenheden.

Enige mogelijkheden voor het toekomstige bestuurspatroon zijn:

- Twee bestuurslagen, n.l. rijk en vergrote gemeenten (gewesten), die genoemde en thans bestaande functies verdelen. Het rijk controleert de "gemeente";
- drie bestuurslagen, waarbij het aantal provincies kan worden teruggebracht tot 4 à 7 gezien de afnemende provinciale en toenemende rijks- en gemeentetaken (huidige situatie met minder provincies);
- drie bestuurslagen: rijk, gewesten (ongeveer 30 à 40), gemeenten;
- vier bestuurslagen: rijk, provincies (3 à 4), gewesten (30 à 40), gemeenten.

15.01 (altern. B) De bestuurlijke indeling van Nederland in provincies en gemeenten en de onderlinge taakverdeling voldoen niet meer aan de moderne eisen van doelmatigheid en contact tussen bestuur en bevolking. In het bijzonder de provincie heeft een zwakke plaats in, doordat het pakket aan haar toegewezen taken - mede door de eertijds aanwezige angst voor te grote regionale autonomie - betrekkelijk pover en onsamenghangend is. Hierdoor en door het vervagen van regionale karakteristieken is de belangstelling van de bevolking voor provinciale activiteiten gering. Daar komt bij dat de op historische gronden tot stand gekomen provinciegrenzen niet steeds meer aansluiten bij de economisch-geografische en culturele gebieden. Opheffen van de provincies en overheveling van het grootste deel van haar taken naar nieuw te vormen gewesten zou leiden tot efficiënter overheidsbeleid, dat - omdat het in een groter pakket taken wordt ondergebracht en dichter bij huis komt - meer tot de verbeelding van de bevolking zal spreken. Het toezicht van de provincies op de gemeenten kan vervangen worden door het toezicht van het rijk op de gewesten en ev. van de gewesten op de gemeenten; alles voor zover dit toezicht inderdaad gewenst is.

15.02 De wenselijkheid van open deelneming van bestuurden in de diverse bestuurstaken stelt als eis, dat beslissingen zo laag mogelijk in de bestuursorganisatie worden genomen. Stelregel van het provinciaal beleid moet derhalve zijn, dat wat aan het lokale beleid kan worden overgelaten hieraan niet moet worden onttrokken. Voorwaarde voor decentralisatie is dat de plaatselijke besturen over voldoende bestuurskracht beschikken. Waar de doelmatigheid een zekere mate van centralisatie vereist, moet extra aandacht worden besteed aan effectieve democratische procedures.

15.03 (altern. A) D'66 pleit een algemeen onderzoek naar de wenselijkheid van gemeentelijke herindelingen en toepassing hiervan waar de wenselijkheid zich voordoet. Bij herindeling moet grote aandacht worden besteed aan democratische besluitvorming. De contactmogelijkheden tussen bestuursapparaat en inwoners in de vergrote gemeenten mogen niet worden aangetaast.

15.03 (altern. B) In afwachting van komende wetswijzigingen ter herziening van de bestuurlijke indeling en taakverdeling kan de provincie reeds de nodige stappen ondernemen. Aan de hand van een voorstudie over de gewenste regionale indeling in gewesten kan een aantal provinciale uitvoeringstaken, in het bijzonder op het gebied van ruimtelijke ordening, verkeer en waterstaat volgens deze voorlopige gewestelijke indeling worden georganiseerd. De gewestelijke diensten dienen te streven naar een zo nauw mogelijke samenwerking met de overeenkomstige diensten van de gemeenten in die gewesten. De provincie moet het ontstaan van intergemeentelijke overlegorganen en van gewestelijke openbare lichamen stimuleren. Zij dient zich te verzetten tegen de steeds verdergaande samenvoeging van gemeenten, omdat dit een lapmiddel is dat de afstand tussen bestuur en burgers vergroot.

15.04 Gemeenschappelijke regelingen tussen gemeenten en provincies zijn vaak doelmatig en kunnen besparend werken. In dergelijke gevallen dienen ze met kracht bevorderd te worden. Er dient echter nauwlettend voor gewaakt te worden, dat dergelijke regelingen zich onttrekken aan de controle van gemeenteraden en Provinciale Staten.

15.1. Provinciaal bestuur

- 15.11 De minimum leeftijd voor het lidmaatschap van Provinciale Staten dient verlaagd te worden van 25 naar 21 jaar. Ook in het provinciaal bestuur is een evenwichtige opbouw naar leeftijd en geslacht noodzakelijk. D'66 zal er naar streven, dat haar fractie in dit opzicht zo representatief mogelijk is.
- 15.12 Aan de lijst van ambten die niet verenigbaar zijn met het lidmaatschap van Provinciale Staten dienen de volgende te worden toegevoegd (alternatieven, waarover afzonderlijk beslist kan worden!):
- burgemeester
 - wethouder
 - gemeenteraadslid
 - gemeentesecretaris
 - secretaris van een waterschap.
- 15.13 De Commissaris der Koningin is een functionaris die de gemiddelde burger weinig aanspreekt, doch die toch op het gehele provinciale gebeuren een duidelijke invloed heeft. Derhalve is een grotere invloed van de inwoners der provincie op de benoeming van de Commissaris gewenst. Als eerste stap in de richting van een gekozen Commissaris zal worden bevorderd, dat Provinciale Staten het recht verkrijgen tot het doen van een aanbeveling.
- 15.14 De wijze van verkiezing van de leden van Gedeputeerde Staten dient nader te worden herzien. In afwachting daarvan zal D'66 vóór de verkiezingen bekend maken wie van de kandidaten voor de Provinciale Staten als eventueel lid van het College van Gedeputeerde Staten zal worden voorgesteld. Andere partijen worden uitgenodigd hetzelfde te doen.
- 15.15 Ieder nieuw optredend College van Gedeputeerde Staten legt binnen één maand na zijn verkiezing en voor de opstelling van de begroting van het volgende dienstjaar een beleidsverklaring in de Staten af, met aansluitende discussie.
- 15.16 De beperkende bepaling dat Gedeputeerde Staten geen verantwoording verschuldigd zijn aan Provinciale Staten inzake hun toezicht op de gemeentebesturen in andere dan algemene aspecten, en inzake het beslissen van geschillen, dient uit de Provinciewet te worden geschrapt. Zolang er geen wettelijke regeling bestaat dat Gedeputeerde Staten en de Commissaris der Koningin voor al haar bestuursdaden verantwoordelijk zijn aan Provinciale Staten, zullen de vertegenwoordigers van D'66 aandringen op een vrijwillige verantwoording terzake. Dit laatste betreft ook de aanbevelingen van de Commissaris der Koningin betreffende burgemeestersbenoemingen.
- 15.17 Naast een collectieve verantwoordelijkheid van het College van Gedeputeerde Staten voor het algemene beleid, behoort ieder G.S.-lid een persoonlijke verantwoordelijkheid te dragen voor eigen vaste taken (bestuursgebied).
- 15.18 Stukken die van Gedeputeerde Staten uitgaan dienen mede te worden ondertekend door dat lid of die leden van het college op wiens bestuursstaak het betreffende stuk betrekking heeft en onder verantwoordelijkheid waarvan het stuk is voorbereid.

15.2. Inrichting en beleid van de provincie

- 15.21 (altern. A) D'66 is van mening dat de Commissaris der Koningin en de leden van Gedeputeerde Staten periodiek aan Provinciale Staten dienen kennis te geven van hun overige functies in de particuliere, semi-overheids- of overheids sfeer. Ook de leden van Provinciale Staten dienen opgave te verstrekken van alle door hen beklede openbare functies.
- 15.21 (altern. B) De Commissaris der Koningin en de leden van Gedeputeerde Staten dienen het vervullen van bezoldigde nevenfuncties achterwege te laten. Voor zover niet-betalde nevenfuncties worden vervuld moet daarvan aan Provinciale Staten mededeling worden gedaan. De leden van Provinciale Staten zelf dienen uit eigen beweging opgave te verstrekken van alle door hen beklede functies.
- 15.21 (ev. aanvull.) ~~De functie van Commissaris der Koningin en lid van Gedeputeerde Staten is onverenigbaar met die van directeur, commissaris of aannemer van een onderneming, met dien verstande dat in zijn provinciaal gebied goederen levert of diensten verricht.~~
- 15.22 Openbaarheid moet regel zijn, ook in het provinciaal overheidsbeleid.
- 15.23 Het recht van toegang tot provinciale documenten mag alleen bij uitzondering en dan nog op grond van een provinciale verordening worden beperkt.
- 15.24 De vergaderingen van alle provinciale commissies dienen openbaar te zijn, behoudens wanneer persoonlijke kwesties worden behandeld. Een ev. behandeling van agendapunten in de afdelingen moet, als zijnde ondoelmatig, worden afgeschaft.
- 15.25 Het voorbereidende werk van de provincie (griffie, Provinciale Waterstaat en Provinciaal Planologische Dienst) dient openbaar te zijn in die zin dat plannen in een zo vroeg mogelijk stadium van ontwikkeling bekend moeten worden gemaakt. In geen geval mag dit wachten tot de plannen de ambtelijke molen hebben doorlopen en de goedkeuring van de betrokken ambtelijke en politieke instanties hebben gekregen. Bij het voorbereiden en nader uitwerken van plannen dienen be-

langhebbenden uitvoerig gehoord te worden. Aan de eis van openbaarheid dient niet alleen formeel te worden voldaan door het ter inzage leggen van stukken, maar ook in feite door openheid en publiciteit.

15. 26 Voor ambtenaren van de provincie dient geen algemene geheimhoudingsplicht te gelden.
15. 27 Wanneer het provinciaal bestuur de uitvoering van bepaalde taken geheel of gedeeltelijk laat verrichten onder de rechtsvorm van een stichting of naamloze vennootschap, moet een verantwoordingsplicht aan Provinciale Staten onverkort gehandhaafd blijven. Van alle geheel of gedeeltelijk onder verantwoordelijkheid van de provincie werkende commissies, raden, studiegroepen e.d. dienen bestaansredenen, doeleinden, nut en samenstelling periodiek door Provinciale Staten te worden bezien.
15. 28 Vaste commissies van advies en bijstand aan Gedeputeerde Staten moeten niet alleen op voorstel van Gedeputeerde Staten maar ook op initiatief van Provinciale Staten ingesteld kunnen worden.
15. 29 D'66 zal zo veel mogelijk steun verlenen aan het deelnemen van niet-Statenleden in het werk van de provinciale commissies ad hoc.
15. 210 Omdat de meeste leden van Provinciale Staten een volledige dagtaak hebben in ander verband, dienen aan de fracties desgewenst deskundige medewerkers ter beschikking worden gesteld, teneinde te voorkomen dat door tijdsgebrek een effectieve vervulling van de functie van statenlid in het gedrang zou komen.
15. 211 Het oppertoezicht over de provinciale griffie behoort niet te berusten bij de Commissaris der Koningin, maar bij een van de leden van het college van Gedeputeerde Staten, die voor zijn beleid in deze volledig verantwoording schuldig is aan Provinciale Staten.
15. 212 Bevorderd dient te worden dat het Provinciaal Bestuur in de toekomst niet langer belast blijft met de uitvoering van de Krankzinnigenwet.
15. 213 De oprichting en uitbouw van recreatieschappen dient te worden bevorderd. Van de in de wet Gemeenschappelijke Regelingen geschapen mogelijkheid tot het hebben van verordenende bevoegdheid zullen deze lichamen gebruik moeten maken.
15. 214 Het door de provinciale bestuursorganen gevoerde industrialisatiebeleid dient in overeenstemming te zijn met een nationaal gericht industrie- en havenbeleid. Evenals op nationaal niveau dient hierbij in het provinciaal beleid ruime aandacht geschonken te worden aan aspecten van milieuhygiëne.
15. 215 De slagvaardigheid van het gemeentelijk beleid hangt nauw samen met het tempo waarin Gedeputeerde Staten omtrent de gemeentelijke besluiten beslissen. Daarom moet het tempo zeer snel zijn. D'66 bepleit derhalve een wettelijke regeling, dat na verloop van een bepaalde termijn ná kennisgeving aan Gedeputeerde Staten van een besluit van een gemeenteraad, dit besluit geacht wordt te zijn goedgekeurd, tenzij Gedeputeerde Staten voor het verstrijken van die termijn bericht van het tegendeel heeft gestuurd.
15. 216 Wanneer Gedeputeerde Staten bezwaren hebben tegen een gemeentelijke begroting of een gedeelte daarvan dienen zij deze bezwaren, door argumenten ondersteund, zo spoedig mogelijk ter kennis te brengen van het betreffende gemeentebestuur. In eerste instantie moet dan in gezamenlijk overleg geprobeerd worden tot overeenstemming te komen.

15.3. Voorlichting en de contacten met de burgers

15. 31 De voorlichting van overheidszijde aan de burgerij inzake rechten en plichten van het individu moet worden uitgebreid. Het mag in beginsel niet voorkomen, dat een burger door gebrek aan kennis niet in staat is van zijn rechten gebruik te maken.
15. 32 Om het contact kiezer-gekozenen te bevorderen zal een slagvaardig voorlichtingsbeleid moeten worden gevoerd, zodat een grotere belangstelling ontstaat voor hetgeen zich op provinciaal niveau afspeelt. Daartoe zal meer gebruik gemaakt moeten worden van de beschikbare moderne communicatiemiddelen en zal een bureau van de provinciale griffie speciaal met de voorlichting moeten worden belast.
15. 33 Iedere provinciale begroting dient vergezeld te gaan van een zo eenvoudig mogelijk opgezette samenvatting daarvan, incl. verwijzingen naar de hoofdelementen van het door de provincie in het komende begrotingsjaar te voeren beleid.
15. 34 Provinciale Staten dienen over te gaan tot benoeming van een functionaris met de taak op te treden als vertrouwensman van de provinciale ingezetenen. De vertrouwensman van de provinciale ingezetenen kan tevens klachten behandelen op gemeentelijk niveau, indien daarvoor op dat gemeentelijk niveau geen mogelijkheden bestaan. Hij onderzoekt onder meer mondelinge en schriftelijke klachten. Zijn werk moet hij kunnen doen onafhankelijk van het provinciaal bestuur. Voor zover dit de persoonlijke belangen van de betrokkenen niet kan schaden, dient de betreffende functionaris periodiek aan Provinciale Staten verslag uit te brengen van zijn werkzaamheden.

Verkiezingen 1970

Op de brief van voorzitter J. Beekmans van 12 augustus 1969, met het verzoek aan de leden om een extra jaar contributie of een ander bedrag te storten voor de verkiezingen 1970, hebben enige honderden leden gereageerd. Het hoofdbestuur is deze leden daarvoor bijzonder dankbaar. Tot nu toe is er een bedrag van ongeveer f 10.000.-- binnengekomen. We hopen dat deze positieve daad voor vele andere leden een aansporing zal zijn alsnog hetzelfde te doen.

CONTRIBUTIE 1969

Mocht u de contributie voor 1969 nog niet betaald hebben, met één girokaart kunt u dit verzuim alsnog goedmaken. Postgiro 1304900.

CONTRIBUTIEREGELING

Leden, die een jaarinkomen hebben onder f 10.000.-- betalen f 15.-- per jaar; tot f 15.000.-- betalen f 25.-- per jaar; boven f 15.000.-- wordt men dringend verzocht een contributie van f 50.--, boven f 25.000.-- een contributie van f 75.-- en boven f 35.000.-- een contributie van f 100.-- te betalen. Een tweede gezinslid betaalt de helft van deze bijdragen. Na overleg met de penningmeester van het hoofdbestuur of van een plaatselijke afdeling kunnen voor bepaalde groepen (studenten, dienstplichtige militairen en werklozen) uitzonderingen worden gemaakt op bovengenoemde regeling.

politiek voor de boekenplank

Bewegend verleden

Steeds meer Tweede Kamerleden menen dat het nuttig is een boek te schrijven. Vondelings Nasmaak en voorproef en Wiegels Een partijtje libre zijn daar slechts enkele voorbeelden van. Sinds kort kan de boekenplank worden gesierd met "Bewegend verleden" van het kamerlid H. J. L. Vonhoff (VVD), die een biografische visie geeft op wijlen prof. mr. P. J. Oud. De auteur beschrijft het optreden van Oud als kamerlid, als minister van financiën en als burgemeester van Rotterdam. Uitvoerig wordt ingegaan op de politieke heroriëntering na de bevrijding en aan de kabinetsformaties 1956 en 1959. De prijs van dit door Samsom N. V. in Alphen aan den Rijn uitgegeven boek is twee tientjes en één rijksdaalder.

Het rode vaandel

De geschiedenis van de sociaal democratische arbeiderspartij van 1880 tot 1940 is voortreffelijk weergegeven in "Het rode vaandel volgen wij", een uitgave van Kruseman's uitgeverijmaatschappij N. V. in Den Haag. Een fors boek van H. van Hulst, A. Pleyzier en A. Scheffer en voorzien van een voorwoord van dr. W. Drees. Met de tekst op de flap kunnen we het eens zijn. Daar staat onder meer dat het boek geen verheerlijking van de partij is, maar een weergave van een gang vooruit en omhoog, onderbroken door misstappen en struikelingen.

Rijke en arme landen

Het vraagstuk van de verhouding tussen arme en rijke landen speelt een geringe rol in het leven van de Europese volken en van het Nederlandse volk. Daarom is het goed dat dr. H. M. de Lange in de serie "Anatomie van de toekomst" het boek "Rijke en arme landen" heeft geschreven. Het is per slot van rekening een kernvraagstuk geworden in de internationale economische politiek en in de grote wereldpolitiek zelf. Dank daarom ook aan uitgeverij Het wereldvenster in Baarn, die voor dit boek op een dubbeltje na maar tien gulden vraagt.

Colijn

"De geschiedenis van de kabinetsformaties 1918-1924" heet het eerste deel van dr. G. Puchingers drieluik "Colijn en het einde van de coalitie". Met eindeloos geduld heeft de schrijver uit archieven, officiële documenten, particuliere aantekeningen en vele gesprekken zijn gegevens bijeen gegaard. Hij heeft de ingewikkelde legpuzzel die onze politiek in die jaren was hiermee tot een helder beeld gevormd, hetgeen een grote verdienste mag worden genoemd. Voor het eerst komt duidelijk naar voren welk een belangrijke rol koningin Wilhelmina in die jaren in de Nederlandse politiek heeft gespeeld. Het is een uitgave van J. H. Kok N. V. in Kampen, die het lijfvege boek voor zevenendertig gulden en twee kwartjes op de markt heeft gebracht.

ZIJN ER POLITIEKE ALTERNATIEVEN?

door Hans Moerkerk

Bij de laatste Algemene Beschouwingen is uitgebreid over de alternatieven voor het Kabinet de Jong gesproken. In zijn 'praatje bij de haard' had de premier verklaard dat dit alternatief er niet is. Hij bedoelde te zeggen dat wat hem betrof er helemaal geen alternatief behoefde te zijn. Zijn regeringspartner Biesheuvel (de man die volgens Hans van Mierlo, links is in een rechts kabinet, en rechts in een links kabinet) meende dat er wel degelijk een alternatief voor handen was. De kiezers zouden kunnen beslissen en daarmee het alternatief aanbieden. Wat Biesheuvel hier precies meebedoelde is mij niet duidelijk; wellicht doelde hij op het feit dat na verkiezingen de PvdA met een KVP 'nieuwe stijl' (d.i. zonder Schmelzer) weer de kern van een kabinet zouden kunnen vormen. Den Uyl wil niets liever.

Klimaat

Persoonlijk ben ik tot de overtuiging gekomen dat de mening van de Jong op het ogenblik meer in overeenstemming is met de feitelijke situatie; althans het alternatief is er nog niet. De kiezers kunnen daar slechts indirect iets aan doen omdat het in de eerste plaats de politieke partijen moeten zijn die het klimaat dienen te veranderen.

Door schade en schande wijs geworden, ben ik er achter gekomen dat het momenteel volstrekt geen zin meer heeft met andere partijen te praten over samenwerkingsverbanden. Op zich is b.v. een Progressieve Concentratie een uiterst nuttig alternatief voor de huidige wanorde van de Jong c. s. Mijn kortstondige deelname aan het PAK heeft mij echter wel duidelijk gemaakt dat het nog te vroeg is voor dit soort lofwaardige initiatieven. Ondanks de goede wil van de deelnemers is het wel duidelijk geworden dat degenen die uiteindelijk willen beslissen of een PAK wel of niet kan doorgaan (en dat zijn de partijbesturen) twee zaken primair stellen: 1) Het belang van hun eigen partij, en 2). De stokpaardjes die door de ideologie worden voorgeschreven maar door de ontwikkeling al achterhaald zijn (vooral de PSP heeft hier een handje van). Vernieuwing als uitgangspunt nummer 1 is er echt niet bij. Zelfs bij de PPR zit men nog téveel vast aan de 'kater van de Nacht van Schmelzer' om in te zien dat het in Nederland om Strukturele Vernieuwingen dient te gaan. Het is jammer dat verschillende progressieve partijen (ik bedoel hier PvdA, PSP en ook PPR) maar moeilijk te overtuigen zijn van het feit dat er werkelijk iets moet veranderen. Wie na de laatste Kamerdebatten nog niet van mening is dat de D'66 opvattingen over het dualistische staatsbestel op z'n minst serieus genomen moeten worden, begrijpt niet waar het op dit moment in Nederland om gaat. Toch moet ik mijn vrienden in de PvdA nog steeds duidelijk maken dat onze gedachten met 'Gaullisme' niets te maken hebben.

Democratie

Ik geloof dat het (helaas) waar is, dat velen in de PvdA niet in staat zijn om te begrijpen waarom wij zo de nadruk leggen op de werking van de democratie i.p.v. op de oude socialistische strijdpunten die allang geen strijdpunten meer zijn! Ook bij de PAK werkgroepen bleek dat er een fundamentele scheidslijn loopt door 'progressief Nederland'. Vooral PSP-

ers zijn er sterk in om overal z.g. 'breekpunten' van te maken, alsof politiek voor 100% geloofsbelijdenis afleggen is. Ontmodigend; ik ben daar dan ook maar mee opgehouden. Na dit soort ervaringen blijf je alleen nog maar zitten met je eigen partij (die ook niet zonder kritiek bekeken mag worden) en de ontploffingstheorie die het hele zaakje door elkaar moet schudden als blijkbaar minder hardhandige methoden niet helpen. Maar dan zitten we voorlopig ook met het probleem, dat de Jong gelijk heeft dat er op dit moment geen echt politiek alternatief is. Dat alternatief zal er pas komen als de kiezers de politieke partijen gedwongen hebben zich zelf radicaal te veranderen. Dat kan gebeuren door op D'66 te stemmen; een aanbeveling die waarschijnlijk door velen opgevolgd zal worden. Toch komen we dan voor enorme problemen te staan.

Ten eerste zijn we waarschijnlijk niet in staat al die functies die ons als rijpe appels in de schoot vallen kwalitatief voldoende te bemannen. Daarnaast kan het echter wel eens zodanig 'uit de hand lopen', dat wij door een groot aantal Tweede Kamer zetels ons niet meer kunnen onttrekken aan bestuurlijke verantwoordelijkheid. En dan zal die beroemde keuze gemaakt moeten worden. Het is alleen maar de vraag wat voor keuze!

Keuze

Den Uyl, Toxopeus etc. bedoelen hiermee een keuze in het kader van hun ondoorzichtige links- rechtstegenstelling, m. a. w. een keuze die er op neer komt dat er niet veel zal veranderen.

Er kan ook een andere keuze gemaakt worden, maar dan min of meer gedictieerd door ons D'66 heeft een aantal uitgesproken ideeën die voor verwezenlijking vatbaar zijn (zeker nu de Staatscommissie, tot groot ongenoegen van Beernink, zich daar in meerderheid achterstelt). Het touwtrekken om D'66 door andere partijen kan definitief afgelopen zijn als wij, vroegtijdig én dan bedoel ik eerder dan drie maanden voor de verkiezingen, tot een formulering komen van onze 'minimum-eisen' (die b.v. op het terrein van het staatsrecht, vrijheidsrechten en democratisering zullen liggen). Indien de politieke partijen deze minimumeisen aanvaardden zal door onze partij deelname aan de regering mogelijk zijn, tenminste als ons zetelaantal zódanig is dat er bij geen deelname door D'66 een soort bestuursvacuum zou ontstaan.

In een dergelijke situatie kan het zelfs mogelijk zijn dat de confessionele partijen onze minimumeisen aanvaardden. Ik geloof dat we dan niet direkt (zoals de PvdA dat heeft gedaan) moeten zeggen nooit met de KVP in een regering te willen zitten. Persoonlijk zie ik het niet zo, dat D'66 met de confessionelen aan het vernieuwen slaat, omdat in de formulering van onze minimumeisen een bepaalde (voortuitstrevende) richting wordt gekozen die voor een, in wezen, conservatieve partij als de KVP (om van de VVD maar niet te spreken) onaanvaardbaar zullen zijn.

Ontploffing

In alle andere gevallen (en die zijn het meest waarschijnlijk) zullen we ons niet moeten storten in het 'ministeriabele spel'. Ze zoeken het dan maar uit terwijl wij geduldig op de ontploffing wachten. Ik heb zo'n idee dat de nederlandse kiezer daar eerder voor zal zorgen dan velen lief is. Het is echter voor ons wel een dure plicht te zorgen dat een positief alternatief dan klaarligt. We zijn dan misschien een hippe club, tot het aloude anarchisme hebben we ons nog niet bekeerd.

Leden van Democraten'66 die hun contributie over 1968 nog niet hebben betaald, dreigen te worden afgevoerd van de ledenlijst en daardoor ook van de verzendlijst van het blad "Democraat". Zij kunnen dit voorkomen door vóór 1 december 1969 hun contributie te gireren op nummer 1304900 van D'66 in Amsterdam ten name van de penningmeester.

ALGEMENE POLITIEKE EN FINANCIËLE BESCHOUWINGEN RIJKSBEGROTING 1970

eerste termijn

De heer Van Mierlo (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik vind dat het hele politieke beeld een beetje somber is. Ik heb niet het gevoel, dat ik, als veertiende spreker, de Regering met deze mededeling overval, maar ik zeg het toch maar.

Als wij de voornaamste binnenlandse gegevens, waarmee wij het nieuwe politieke jaar moeten ingaan, inventariseren, dan zien wij naast een nogal belabberde monetaire situatie een inflatie, die bijna aangeboren lijkt, een kapitaalmarkt, die het beeld vertoont van een gewone markt, maar dan na sluitingstijd, een wanverhouding tussen de stijging van het nationaal produkt en die van het reëel besteedbare inkomen, vooral van de loontrekkenden, een verwarrende en nogal explosieve situatie op de universiteiten en hogescholen, een steeds benarder wordende positie van de gemeenten.

Dit zijn maar een paar van de vele directe problemen, die de situatie in ons land sterk bepalen, en waarvan weinigen hier, geheel los van de schuldvraag, de feitelijkheid zullen willen ontkennen. Het zijn problemen die aan te pakken zijn, en op zich zelf rechtvaardigen zij nog niet de uitspraak, dat het nieuwe parlementaire jaar onder een somber politiek gesternte begint. Maar er komt iets bij dat op zich zelf ernstiger is, namelijk dat de verstandhouding zoek is, welke noodzakelijk is om deze problemen aan te pakken. Ik meen dat met name in het afgelopen jaar in versneld tempo een aantal vertrouwensbanden is afgebrokkeld tussen een aantal categorieën, die een wezenlijke rol in deze samenleving spelen. In de eerste plaats de vervreemding tussen overheid en consumenten als gevolg van een voor deze laatste categorie volstrekt onbegrijpelijk gevoerd prijsbeleid, daarna een vervreemding tussen overheid en producenten als gevolg van, wederom, prijsbeleid, investeringsbeleid, researchbeleid.

Dan een forse deuk in de verstandhouding tussen overheid en vakbonden naar aanleiding van de Loonwet. Tussen overheid en S.E.R., tussen overheid en lagere overheid als gevolg van de gemeentelijke situatie. In al die verbanden is een soort vertrouwenscrisis aan het ontstaan, die een belangrijke belemmering zou kunnen gaan vormen voor een effectieve aanpak van de problemen, die ik noemde. Bij dit alles komt dan nog de duidelijk verslechterde verhouding tussen Regering en parlement, die met name het laatste jaar in alle mogelijke irritaties naar voren is gekomen en ten slotte de verhoudingen binnen de Regering zelf en tussen de regeringspartijen onderling, die althans op de buitenwereld niet de indruk wekken van een overdonderende saamhorigheid.

Als wij tegen deze achtergrond Troonrede en in miljoennota bezien, dan is er weinig reden tot optimisme. Vooral wanneer ik bedenke dat het derde jaar van een kabinet het oogstjaar wordt genoemd en deze Troonrede als een soort oogstbulletin kan worden gezien, dan vraag ik mij een beetje be-

nauwd af wat er het komende jaar dan wel als oogst binnengehaald kan worden. O, zeker, er zijn gelukkig een aantal goede en positieve punten in de Troonrede te vinden. Ik denk aan de bejaardenwoningen, het koninkrijksbeleid, het 46ste punt van de vennootschapsbelasting, de verlaging van de leerlingenschaal en nog een paar meer; allemaal zaken waar terecht beweging in is gekomen en waarvoor wij de Regering dankbaar zijn. Maar de oogst van een kabinet noem ik het binnenhalen van een aantal vruchten, die zijn voortgekomen uit een visie en een beleid van precies dat kabinet.

En als je het zo bekijkt, dan is er op vele van die punten eerder sprake van een oogst van de oppositie dan van dit kabinet. Omdat het helemaal geen vruchten zijn van een eigen beleid.

Immers, hoewel de samenstelling van dit kabinet het vermoeden zou wettigen dat het althans enigermate vertrouwd is met het begrip voorzienigheid, kan ik niet zeggen dat dit aspect zich in het beleid overdonderend opdringt.

Of je nu kijkt naar het scheepsbouwbeleid, of naar het prijsbeleid, of naar het belastingbeleid, of naar het onderwijsbeleid, of naar het woningbouwbeleid, of naar het koninkrijksbeleid, of naar het technologisch beleid – om maar enkele gebieden te noemen, waar ik beleefdheidshalve maar het woord „beleid” achter plaats –, je ziet op al die gebieden ontwikkelingen, die niet zozeer bestuurd worden, maar waar het bestuur achteraan loopt in een voortdurende correctie óf op situaties ad hoc, waar geen beleid voor was, óf op verkeerd uitgestippelde beleidslijnen.

Nu heb ik geenszins de illusie dat regeren zou inhouden het uitzetten van beleidslijnen op alle mogelijke gebieden, die dan integraal in alle omstandigheden zonder correcties of ombuigingen zouden kunnen worden uitgevoerd. Maar het wordt iets anders als het totale regeerbeeld bepaald wordt door voornamelijk bijsturingen en correcties, die bovendien vaak niet nodig waren geweest, omdat het in vele gevallen voorzienbaar was en ook werd voorzien, dat bepaalde zaken een andere gedragslijn van de Regering vergden dan zij voorstond. En die correcties vind je dan weer terug in de Troonrede van het jaar daarop. Ik heb wel eens gedacht dat deze Regering zich wellicht kenmerkt als het kabinet van de verjaarde Troonredes.

Een enkel voorbeeld: Wij zijn natuurlijk dankbaar dat wij thans in de Troonrede horen dat de b.t.w. voor bepaalde levensmiddelen van het 12-procentstarief verhuist naar het 4,3 procentstarief. Maar het is gewoon anderhalf jaar te laat. De billijkheid van die maatregel was reeds bij de wetsbehandeling van de b.t.w. al zo evident, dat er toen van de zijde van de oppositie nadrukkelijk voorstellen over zijn gedaan. Ik denk hier met name aan het amendement-De Goede, dat de zuivelprodukten in het 4-procentstarief onderbracht, precies om dezelfde reden als waarom de Regering het nú doet. Maar het amendement werd door de Regering afgewezen en door de regeringspartijen van de tafel geveegd.

Het koninkrijksbeleid kan een ander voorbeeld zijn, zij het iets minder spectaculair. Nog geen vier maanden is het geleden dat hier enige sprekers, waaronder ik zelf, in alle mogelijke standen geprobeerd hebben om enige beweging te krijgen in de starre houding van de Regering ten opzichte van het koninkrijksstatuut. Een houding, die neerkomt op: wij doen helemaal niks, en wachten wel af of er ooit nog eens een wens te dezen vanuit de West komt. Thans lezen wij in de Troonrede dat de Regering na de verkiezingen in Suriname de overzeese rijkdelen gaat polsen over de vraag welke wensen daar liggen met betrekking tot een eventuele wijziging van het Statuut. Het moge niet veel zijn, maar het is tenminste iets. Je zou zeggen dat er een begin van beweging is. De uitspraak heeft op zijn minst het voordeel dat op fluwelen wijze de wenselijkheid kenbaar is gemaakt dat ze erover gaan nadenken. De vraag is nu maar of het hierbij zal blijven en wanneer het moment aanbreekt dat de Regering bij zichzelf gaat polsen hoe zijzelf als regering van een zelfstandig rijkdeel denkt over de toekomst van het Statuut. Ik moet u zeggen dat ik bang ben dat daarvoor eerst nog een paar erg vervelende dingen moeten gebeuren, waaruit in even sterke mate onze verantwoordelijkheid als machteloosheid blijkt.

Ik zeg deze nare dingen niet omdat mijn fractie vindt dat de zaken allemaal erg eenvoudig liggen. Wij zien wel degelijk de gecompliceerdheid van het probleem en de speciale gevoeligheden, die in het geding zijn. Evenmin leeft bij ons de wens om het Statuut eenzijdig op te zeggen (wat niet eens kan) of om Suriname en de Antillen in de steek te laten.

Ik zeg dit omdat ik vrees dat wij – juist met die passieve houding – die landen op wat langere termijn in de steek zouden laten en bovendien omdat ik op veel kortere termijn situaties verwacht, die ons voor onoplosbare problemen gaan stellen, indien er op dat moment niet reeds een ontwikkeling naar zelfstandigheid gaande is. Voorlopig hoopt mijn fractie dat het verrassende besluit van de Regering het begin is van een wat realistischer beleid.

En dan het scheepsbouwbeleid. Nog geen week was verlopen sinds het moment dat de Koningin de Troonrede afsloot met de wens, dat er een vruchtbare samenwerking zou zijn tussen Regering en Staten-Generaal, of wij zagen deze wens reeds op wonderbaarlijke wijze vervuld. In een marathon-zitting van circa 18 uur schrijven Regering en Tweede Kamer spontaan één der vrolijkste bladzijden uit de geschiedenis van ons parlementair stelsel. Twee en een half jaar scheepsbouwbeleid reikt naar een hoogtepunt.

Het drama begint met de vraag van de Regering aan het parlement, nu 2½ jaar geleden, of zij 54 mln. aan rentesubsidies mag geven aan de noodlijdende scheepsbouw. Dat mag van het parlement, de Partij van de Arbeid inclus. Alleen van D'66, die er iets over in zijn partijprogramma heeft staan, mag het niet. Mijn fractie vindt het weggegooid geld, omdat de Regering er geen spijkerharde maatregelen aan verbindt, die een nieuwe structuur van de scheepsbouw afdwingen. Wij willen een fusieraad en een regeringscommissaris. Niemand ziet het. Een jaar later blijkt in het scheepsbouwdebat dat de situatie zo erbarmelijk slecht in de hand van de Regering is, dat mijn fractie de Kamer voorstelt de Minister naar huis te sturen. Foei, riep iedereen verontwaardigd; ook de Partij van de Arbeid, wier woordvoerder de heer Nederhorst zegt daar geen behoefte aan te hebben, omdat de Minister niet beter of slechter is dan de andere Ministers. Een redenering, die de socialisten een jaar later minder blijkt te boeien als zij dan op hun beurt voorstellen de Minister naar huis te sturen vanwege zijn prijsbeleid. Hoewel wij merkwaardigerwijs op dat moment weten, dat juist Minister De Block reeds enige tijd voorstander is van een algemene prijsmaatregel, en de meerderheid van het kabinet, waaronder de heer Witteveen, zich al die tijd heeft verzet.

Maar goed, de volgende beleidsfase is dat er 105 mln. staatsgarantie verdwijnt in de handen van één der weinigen, die kan laten zien, waarin een klein land groot kan zijn. En omdat hij dat al enige tijd doet, mag het parlement daarbij niet achterblijven en zal het een groot vertrouwen moeten tonen. Bovendien, zo argumenteert de Minister, ben ik er ook nog, vertrouwd maar op mij. Het parlement slikt een paar keer en doet het dan. Wij kennen het verdere verloop. Er verandert niets in de structuur en ten slotte loopt het

uit op dat merkwaardig schimmige debat van 3 weken geleden. En nu is het maar de vraag of wij dit jaar evenveel Verolme-debatten in de Kamer krijgen als prijsdebatten vorig jaar.

Het prijsbeleid is een ander voorbeeld, hoewel daarvan gezegd moet worden dat de hoogtepunten daarvan tussen twee troonredeneringen in gevallen zijn. In de vorige Troonrede vinden wij nog dat hardnekkige optimisme, waarmee de Regering, gesteund door de regeringspartijen, de prijsontwikkeling in de hand dacht te houden. Terwijl je al bij de invoering van de b.t.w. een half jaar daarvoor op je vingers kon natellen dat dat zonder speciale maatregelen onmogelijk zou zijn. Tegen alle regels van de logica in zien wij vervolgens dat optimisme stijgen in grote evenredigheid met de prijzen zelf. Na een uitputtend aantal prijsdebatten krijgen wij ten slotte de algemene prijsmaatregel. Maar precies als het te laat is; precies als er geen tijd meer is om het preventieve effect van zo'n maatregel nog te benutten.

Bij het verschijnen van de nieuwe Troonrede is de prijsmaatregel al weer verdwenen, maar de schrik slaat je om het hart als je met deze geschiedenis in het achterhoofd je buigt over de prijsverwachtingen, die wij nu weer in Troonrede en miljoenennota aantreffen. Waar zou het vertrouwen op moeten berusten dat de Regering dit jaar de prijsstijgingen wel in de hand zou weten te houden, dat er voor loontrekkenden inderdaad een reële verbetering komt van het besteedbaar inkomen van 2,5 pct.? Het vorig jaar schatte de Regering in de miljoenennota de prijsstijging op 4 à 4,5 pct. Het werd 7,5 à 8 pct. De verhoging van het reële besteedbare inkomen werd uiteindelijk 0,3 pct. Thans schat de Regering de prijsstijgingen op 3,5 pct., en het hoger besteedbaar inkomen op 2,5 pct.

Hoeveel zal het echter worden? De algemene prijsmaatregel is ingetrokken, er is een b.t.w.-verhoging in het vooruitzicht, het bedrijfsleven wordt opgeknapt met het zoeken van compensatie voor een verschuiving in tijd van pl.m. 750 mln. en de kosten daarvan gaan weer in de prijzen zitten. Bij dit alles rijst de vraag wat de 2,5 pct. reële stijging van het besteedbaar inkomen nu eigenlijk voor de Regering betekent. Is het een getal waarop de Regering haar beleid richt en zonodig bijstuurt om het maar te verwezenlijken of is het een bijproduct van een aantal factoren, een soort afgeleid doel, dat mee kan variëren? Wat zal de Regering doen als het percentage in gevaar komt, met name wanneer het in gevaar komt voor de loontrekkenden met een inkomen beneden de f 20 000?

Deze overwegingen, tezamen met de gehele geschiedenis van het b.t.w.-beleid, hebben mijn fractie ertoe gebracht zich sterk te verzetten tegen een verhoging van de b.t.w.-tarieven in 1970. Met de inflatiecorrectie raken wij naar mijn mening het hart van het financieel beleid van dit kabinet. Als men het gehele pakket van belasting- en financieringsmaatregelen beziet, krijgt men sterk de indruk, dat alles een min of meer ondergeschikte, een dienende functie vervult om die correctie van 900 mln. maar mogelijk te maken. Dat is het grote doel, de heilige koe. Ik stel voorop, dat mijn fractie een groot voorstander is van een in de wet ingebouwd automatisch correctiesysteem. De bodem daarvan is niet dat die correctie altijd automatisch zal plaatsvinden maar de noodzaak dat als de correctie niet kan plaatsvinden om de een of andere reden van nationaal belang de beslissing bewust wordt genomen door Regering en parlement, waarbij de politieke verantwoordelijkheden voor die beslissing duidelijk worden. Regering en parlement zullen dus van jaar tot jaar moeten beoordelen of de begrotingssituatie een niet doorgaan of een beperking van de correctie vergt. Bij die 900 mln. gaat het om iets anders: in de eerste plaats is er nog geen systeem, in de tweede plaats gaat het om een correctie over een aantal jaren en in de derde plaats om een vrij arbitrair bedrag. Mijn fractiegenoot De Goede zal dadelijk nader op deze zaak ingaan. Ik wil mij beperken tot de voornaamste overwegingen die ons tot het innemen van ons standpunt hebben gebracht.

Uit de redenering die ik zojuist gaf over inflatiecorrectie, vloeit voort, dat men slechts per begrotingsjaar kan beoordelen of een correctie gewenst is. Dat betekent dat ik mij geen definitief oordeel zal vormen over een correctie, of een deel daarvan, in 1971. Dat zal bij de volgende algemene politieke en financiële beschouwingen moeten gebeuren. Dit houdt in, dat ik niet spreek over de 900 mln. in twee jaar maar over datgene dat naar ons oordeel nu eventueel kan worden gecorrigeerd. Wij gooien dus niet definitief het idee van die 900 mln. weg maar zullen slechts een uitspraak doen over de 600 mln. die de Regering voor 1970 voorstelt. Als gevolg daarvan is mijn eerste conclusie dat de bedragen voor de twee jaar in de belastingontwerpen moeten worden ontkoppeld. Mijn vraag aan de Regering is of zij daartoe bereid is.

De heer **Andriessen** (K.V.P.): Is dat een meerjarenbeleid?

De heer **Van Mierlo** (D'66): Natuurlijk, als er daarover dan meerjarencijfers zijn en als men een inzicht heeft in de volgende begroting.

De heer **Andriessen** (K.V.P.): In deze begroting staat het een en ander over 1971.

De heer **Van Mierlo** (D'66): Daarom gooi ik die 900 mln. ook niet weg. De bedoeling van een meerjarenbeleid is echter niet, er nu een definitieve uitspraak over te doen.

Het tweede punt is de vraag of de overheid dat geld, die voorgestelde 600 mln. dus, wel kan missen. En dan zeggen we eigenlijk: neen. Je hoeft maar te kijken naar woningbouw, ontwikkelingshulp, onderwijs en gemeenten, om te zien dat de overheid eigenlijk geen cent kan missen. Aan de andere kant zijn we ons zeer wel bewust welke belangrijke factor deze inflatiecorrectie in de huidige situatie is in de verhoging van het reëel besteedbare inkomen van de burgers, een zaak, die zoals ik daarnet al opmerkte, zo zeer in de verdrukking is gekomen. Die factor is door de Regering becijferd op 1,1 pct. Wij beseffen zeer wel, dat er door de omstandigheden een dwangpositie is gegroeid, die er als volgt uitziet:

Als die 1,1 pct. zou wegvallen, zou je moeten accepteren dat 2,5 pct. verhoging van het reëel besteedbare inkomen terugloopt naar 1,4 pct., hetgeen mij volstrekt onverantwoord lijkt, tenzij die 1,1 pct. voortkomt uit een extra stijging van de lonen, die daarvoor alleen al met 2 pct. extra omhoog zouden moeten, hetgeen weer een fatale uitwerking kan hebben op de loon- en prijsspiraal en de concurrentiepositie in het buitenland.

In deze dwangpositie kan het evenwicht tussen voor- en tegenargumenten slechts gevonden worden in de hoogte van het bedrag.

Het is om deze redenen dat mijn fractie tot de conclusie is gekomen dat de correctie van 600 mln. moet worden afgewezen en een correctie van 450 mln. in deze omstandigheden wenselijk is. In het reëel besteedbaar inkomen behoeft dan geen verandering te komen, wanneer de verhoging van de b.t.w. niet doorgaat. Dat is dus conform het S.E.R.-advies, met dit verschil dat wij nog geen uitspraak wensen te doen over het bedrag dat in 1971 kan worden gecorrigeerd. Wij laten dat open. Indien noodzakelijk zal ik hierover een uitspraak van de Kamer vragen.

Mijnheer de Voorzitter! Het zal u, gezien het voorafgaande, verbazen dat ik thans de vrees uitspreek dat de Minister van Onderwijs op één punt dreigt te veel beleid te gaan ontwikkelen, en niet in de laatste plaats omdat het een niet zo best beleid dreigt te worden. Ik doel op de herstructurering van de universiteiten. Niet dat er in zijn nota geen goede punten staan, maar in zijn geheel ademt deze een mentaliteti, die eigenlijk helemaal niet overeenkomt met de geest, waarin op dit ogenblik op tal van universiteiten en hogescholen gezocht wordt naar oplossingen voor een nieuwe structuur. Dan bedoel ik juist niet de geest van de extremen, maar die van de gematigden, van vele hoogleraren, stafleden en stu-

denten. Gelukkig krijgen wij nog uitvoerig de kans om met de Minister over zijn nota te spreken. Dat ik er nu een enkele opmerking aan wijd, is omdat ik vrees dat de nota haar schaduw vooruitwerpt en ik om die reden nu reeds het kabinet dringend zou willen waarschuwen voor de gevolgen, wanneer de geest van de nota zal worden toegepast in een wettelijke regeling.

Onze voornaamste bezwaren tegen de ontplooiende gedachtegang zijn dat te gemakkelijk de one-man-one-vote gedachte wordt verworpen, dat veel te doctrinair de geleidingen-structuur wordt aangepast als de enig juiste, dat te snel gezworen wordt bij de noodzaak van een onafhankelijk, door de Minister benoemd bestuur; kortom: dat een veel te beperkt kader nu reeds van bovenaf wordt aangewezen, binnen welke het zoeken naar nieuwe structuren onderop mag geschieden. We begrijpen zeer wel de zorg van de Regering dat er tijdelijke gezagsvacua ontstaan, maar de garanties daartegen hoeven helemaal niet uitsluitend te liggen in de gedicteerde beleidslijnen; integendeel!

De nota wekt de indruk te zijn ingegeven uit angst dat de zaak anders uit de hand loopt. Maar met deze middelen keert de angst zich tegen zichzelf. Want ik vrees, dat als er niet meer experimenteer-ruimte wordt geschapen, er een dusdanige algemene frustratie gaat ontstaan onder de grote meerderheid van verstandig zoekenden, dat juist dan de zaak uit de hand gaat lopen. Precies in die situatie geschiedt wat de Regering terecht vreest; dat de extreme activiteiten een groter dictaat in de ontwikkeling krijgen dan zij verdienen.

Het verheugt ons dat Minister Klompé er blijk van geeft cultuur en welzijn een veel centralere plaats te willen geven in het totale overheidsbeleid en dat zij vindt dat er meer inspraak, meer openheid in het cultuurbeleid behoort te komen. Wij willen niets liever dan haar helpen. Mijn fractie heeft vorig jaar herfst en in maart jl. opnieuw met kracht aangedrongen op een nieuwe Wet op de Raad voor de Kunst. Daarna is de kunstwereld sterk in beweging gekomen. Het wordt nu tijd dat er op dit punt op korte termijn iets gebeurt. Mijn fractiegenoot, de heer Visser, zal daarom op de laatste hearing die de Raad voor de Kunst op 25 oktober in Rotterdam houdt, een uitgewerkte ontwerp-wet voor een herziening van die raad ter discussie aanbieden. Daarmee willen wij geen enkele procedure doorbreken, doch alleen een positieve bijdrage leveren, — maar daarmee willen wij tevens de mogelijkheid openhouden dit ontwerp vrij snel daarna in de Kamer te brengen, indien zou blijken dat er anders op korte termijn geen herziening van die wet in de door ons gewenste zin tot stand komt.

Ik heb enkele kritische kanttekeningen gemaakt bij het beleid van dit kabinet in het afgelopen jaar en bij het beleid dat de Regering het komende jaar denkt te gaan voeren. Ik zou echter het kabinet onrecht aandoen als ik de suggestie zou wekken dat de verklaring voor dit te kort schieten zou liggen in het onder de maat blijven van de bewindslieden. Hoewel dit in een enkel geval wel mede een rol speelt — en in welk kabinet komt dat niet voor — vrees ik dat de verklaring voornamelijk niet daar ligt. In de eerste plaats laat ook dit kabinet — evenals de voorgaande — duidelijk zien dat de marges binnen welke verschillende kabinetten in het totale beleid van elkaar kunnen afwijken aanzienlijk minder groot zijn dan in verschillende verkiezingscampagnes wordt gesuggereerd.

Ten tweede hebben alle kabinetten van welke samenstelling ook, rechtstreeks te maken met de partijen waaruit zij voortkomen en die zijn naar onze mening goeddeels verouders. Het is heus niet alleen maar zo dat de fracties van de huidige regeringspartijen met dit kabinet zitten, zoals weleens wordt gesuggereerd, maar evenzeer zit dit kabinet met die fracties.

En ten derde moet ook dit kabinet werken binnen die steeds moeizamer functionerende staatsrechtelijke structuur van ons. Het zou dus onbillijk zijn en een valse voorspiegeling van de werkelijkheid als wij zouden suggereren dat wij uit de brand zouden zijn door simpelweg dit kabinet te vervangen door een ander of door deze coalitie te vervangen door een andere en verder niets. Steeds meer raak ik ervan overtuigd dat van een wezenlijke verbetering van de besturing van ons land pas sprake kan zijn wanneer we structurele veranderingen gaan aanbrengen in ons bestel. Tot aan dat moment blijft het, met wisselend succes, kureren am Symptom.

Een kleine lichtstraal in dit verband is het tweede rapport van de staatscommissie. In de eerste plaats zijn wij erg verheugd over hetgeen daarin wordt voorgesteld met betrekking tot de klassieke grondrechten. Hoewel er te zijner tijd nog veel meer over opgemerkt zal worden, vooral in de details, kan ik toch vaststellen, dat, als de mentaliteit van de meeste leden der commissie op deze punten bevruchtend zal hebben ingewerkt op het kabinet, als de Regering met voorstellen gaat komen in de geest van de formuleringen in het rapport, en als de Staten-Generaal deze dan in voldoende meerderheid accepteren, dat dan mijn partij op vele plaatsen kan gaan krasen in haar (natuurlijk nog steeds onduidelijke) partijprogramma. Een bezigheid die tot de minst frustrerende mag worden gerekend in het leven van een politicus.

Zeker zoveel reden tot vreugde, zij het op een wat gecompliceerde wijze, is er voor D'66 over het voorstel van de meerderheid der staatscommissie, om de mogelijkheid te openen dat de Nederlandse burgers rechtstreeks een minister-president kiezen. Hoewel dit voorstel nog geenszins de situatie verandert die wij willen, nl. het systeem, waarin de minister-president onder alle omstandigheden rechtstreeks gekozen moet worden door de burgers zelf en een parlement dat met krachtige bevoegdheden in een onafhankelijke positie die regering controleert, kan ik toch niet anders zeggen dan dat dit voorstel van de staatscommissie een verrassende stap in de goede richting kan zijn. En soms moet je al erg blij zijn met alleen maar een stap in de goede richting, zeker als je bedenkt dat we twee en een half jaar geleden eigenlijk helemaal alleen stonden met onze ideeën en nog niet zolang geleden de overgrote meerderheid in de staatscommissie iedere gedachte in onze richting van de tafel veegde.

Als je het rapport van de staatscommissie doorleest dan valt op dat dat wat deskundigen bedoelen met het parlementair stelsel – dus niet de parlementaire democratie, maar het stelsel, waarin de Regering staat of valt met het parlement – als een soort onaantastbaar goed recht overeenind in de discussie blijft staan. Het is op enkele uitzonderingen na, alsof in principe alles op de helling mag, behalve dat specifieke parlementair stelsel zelf. De minderheid is tegen het voorstel van de meerderheid, omdat het het parlementair stelsel aantast. De meerderheid is ervoor, omdat het een verbetering is, die niet strijdig hoeft te zijn met de grondslagen van het parlementair stelsel. Het lijkt erop alsof het parlementair stelsel gezien wordt als dé democratie zelve. Als een dierbare vrucht van het verleden, die ons na een lang rijpwordingsproces in de schoot is gevallen en daar maar moet blijven. Wij denken dat het onjuist is en ontrouw aan onze voorvaders om daar nu afstand van te doen. Vooral partijen die diep wortelen in het verleden denken dat.

Maar in feite is het parlementaire stelsel niet meer en ook niet minder dan één van de vormen, die de democratische gedachte kunnen verwezenlijken. Die democratische gedachte, waar het dus werkelijk om gaat, houdt in zijn meest simpele formulering in: het volk regeert.

De wijze waarop, het systeem dus, is dáaraan ondergeschikt, en wordt bepaald door omstandigheden, de geest van de tijd, het ontwikkelingspeil van de burgers. Als men nu meent, dat wij menen, dat de burgers recht hebben en ook in staat zijn om op verantwoorde wijze rechtstreeks hun regering te kiezen, dan is de vraag niet of dat wel past in het parlementaire stelsel, maar of het parlementaire stelsel nog

wel past in die gedachte van een rechtstreeks gekozen regering. Ik meen, dat we de kern van de zaak terug vinden in het eerste argument van de minderheid in de Staatscommissie tegen het voorstel van de meerderheid. Dat luidt: „De legitimatie van regering en parlement uit dezelfde bron (de stemmen van de kiezers), het daardoor wijzigen van de verhouding van regering tot parlement en het aantasten van het parlementair stelsel.”

Nu is twee weken geleden een uitvoerig wetenschappelijk kiezersonderzoek gepubliceerd van het bureau-Makrotest. Eén van de vragen betrof de rechtstreeks gekozen Minister-President. Daar bleek 53 pct. van de ondervraagden vóór te zijn. Of, zoals het Algemeen Handelsblad op die dag met een

liberaal gevoel voor understatement berichtte: „Gebleken is dat slechts ruim de helft van de ondervraagden rechtstreeks een premier wilde kiezen.” Nu zou het van grove misleiding en zelfoverschatting getuigen als ik hier zou suggereren dat dús de meerderheid van de kiezers bekeerd is tot het D'66 standpunt in deze. Het lijkt evenmin waarschijnlijk dat zij zich een bepaald systeem voor ogen hebben gesteld, zoals bij voorbeeld het voorstel van de Staatscommissie, of dat ze zich alle haken en ogen bewust zijn geweest die vastzitten aan het afschaffen respectievelijk aanhouden van het parlementair stelsel. Echter, naar ik meen mag één conclusie wél worden getrokken. Dat is, dat die kiezers zich meer en meer bewust worden dat juist die legitimatie van Regering en Parlement uit één bron behoort te komen en dat die bron bij hen zelf ligt en nergens anders; dat zij zelf het gezag willen aanstellen en de controle op dat gezag.

Mijnheer de Voorzitter! Wat anders is het gesteld met het voorstel van de commissie om het land te verdelen in zoveel kiesgebieden dat tenminste 10 afgevaardigden per kiesgebied in de Kamer komen. Ten aanzien van dit voorstel hebben wij de grootste twijfels, omdat het in grote mate voorbij schiet aan dat wat wij het allerbelangrijkste argument vinden voor de invoering van een districten-stelsel, namelijk het zoveel mogelijk aanwijsbaar maken van de kiezers voor de individuele volksvertegenwoordiger. Wij zullen zien, in hoeverre wij tijdelijk over dit bezwaar heen kunnen stappen, als wij daardoor die andere eerste stap, in de richting van de gekozen formateur, kunnen zetten.

Een half jaar geleden is door de Regering verklaard dat zij wel bereid was om onder andere zonodig met voorstellen betreffende de Kieswet te komen nog voor het einde van deze kabinetsperiode, maar dat er geen tijd meer zou zijn om nog te komen met voorstellen tot wijziging van de Grondwet op het punt van de verhouding Staten-Generaal-Regering. Ik moet toegeven dat zich op dat moment nog liet aanzien dat geen enkel voorstel op dit punt een meerderheid in de Staatscommissie zou kunnen verwerven. Nu dit onverhoeds toch het geval is, wil ik de Regering met klem vragen dit negatieve standpunt te herzien. Indien het kabinet niet tot overeenstemming zou kunnen komen over de voorstellen, dan moet dat duidelijk worden, en dan zou het laf zijn om dat nog te maskeren met het argument van tijdgebrek. Ik vertrouw er op dat de Regering dit ook zo ziet. Een tweede reden waarom ik nu reeds een zo groot gedeelte van mijn beperkte tijd aan dit onderwerp wijd is de samenhang die het probleem van het parlementair stelsel heeft met een ontwikkeling in het partij-politieke denken, die ons sterk verontroost. Ik bedoel hier de duidelijke tendens binnen het parlementaire stelsel Regering en Parlement, in het functioneren nog meer te versmelten dan thans reeds het geval is. Toen nog niet zolang geleden van de zijde van de Achttien het rapport van de Commissie-Duidelijkheid verscheen stelde de heer Den Uyl vast met enige voldoening of bitterheid – dat weet men bij hem nooit – dat het voor driekwart het rapport van de Partij van de Arbeid was: Een stem die telt. Ik vrees dat hij daarin gelijk had. Immers, beide rapporten tenderen sterk naar een volledig monisme. Ik vrees ook dat als die tendens zich doorzet, de scheidslijn tussen mijn partij en de meeste andere op dit punt steeds duidelijker zal worden.

De heer **Schakel** (A.R.P.): U staat overigens op bomijs, wanneer u en Regering en Parlement in uw theorie uit één bron laat opborrelen. Dan zou ik wel eens willen zien hoe u, bij uw verdediging van het dualisme, een stevige positie zou kunnen bekleden, al was het maar voor veertien dagen.

De heer **Van Mierlo** (D'66): Ik raad u dan aan, ons rapport hierover te lezen, want daarin staat het allemaal precies.

Mijnheer de Voorzitter! Wij vinden dat deze ontwikkeling zich precies in omgekeerde richting beweegt van de voor deze maatschappij noodzakelijke. In deze samenleving, waarvan iedereen hier het er over eens is dat die met de dag gecompliceerder, en ondoorzichtiger, en ongrijpbaarder in haar ontwikkelingen wordt, staat één vraag centraal: Hoe controleer ik de macht die de ontwikkelingen bestuurt? Waar je op dit moment ook kijkt, overal waar gezag wordt uitgeoefend, macht bezeten, beleid gemaakt, blijkt dit het centrale probleem te zijn. Deze controle op de overheid zal pas mogelijk zijn:

1. als er zowel mentaal als structureel een grote openheid is ten aanzien van de feiten;
2. als het controlerend lichaam voor het uitoefenen van een werkelijke controle effectief is uitgerust;
3. als het controlerend lichaam – dit is het belangrijkste – in een zo onafhankelijk mogelijke positie verkeert ten opzichte van de overheid.

Met dat laatste punt wordt het tot nu toe altijd wat academisch gebleven twistpunt monisme of dualisme, parlementair stelsel of niet, een zeer concrete zaak, die van vitale betekenis is voor de verdere besturing van deze maatschappij. Een monistisch parlementair stelsel betekent het in één hand geven van de macht en de controle daarop. Het betekent de verschuiving van het parlement naar de fractiekamer. Welnu, dan zal men die fractievergaderingen ook openbaar moeten maken.

Nog vers ligt in ons aller geheugen de nachtelijke verschijning van de premier hier in ons midden, een werkbezoekje in het raam van die vruchtbare samenwerking. Ik kreeg zelf even een rood hoofd, omdat ik het vervelend vond dat de Minister-President net binnenkwam op een moment, dat ik even niets zat te doen, evenals mijn fractiegenoot Nypels, die zich de hele dag had uitgesloofd om naar eer en geweten een onvoldoende goed wetsontwerp wat op te knappen en alsnog zo fatsoenlijk mogelijk af te leveren. Gelukkig bleek die controle niet ons te gelden, maar de meerderheid. Nu is het parlementair stelsel iets abstracts. Je voelt zo af en toe bij stemmingen hier in de Kamer dat het er is, maar je kunt het niet zien. Men fluistert, dat het verschijnsel slechts zelden wordt waargenomen en dan nog alleen 's nachts. Welnu, die nacht zagen we het. Het kwam zo maar binnen aan de hand van de Minister van Sociale Zaken. Het was er heel even en toen was het weer weg en toen was de loonwet er door.

Het is van tweeën één. Of het was een volstrekt overbodige komedie, omdat het stelsel al gewerkt had, óf het is waar wat Het Vrije Volk enige dagen later meldde uit de mond van de heer Van Schaik, namelijk dat er een nog net verontwaardigd aantal K.V.P.-ers was, dat nog niet helemaal overtuigd was van het grote goed van deze loonwet. Dat zou betekenen, dat deze afgevaardigden hun standpunt veranderd hadden, zonder dat één nieuw argument was aangedragen dan alleen de bedreiging met verkiezingen. Het hele geval is niet meer dan een voorbeeld, het topje van een ijsberg, die de besluitvorming van Regering en Parlement thans beheerst. In verband hiermee zou ik nog het volgende willen opmerken.

Mijn partij blijft in principe bereid om te zijner tijd regeringsverantwoordelijkheid te dragen. De voorwaarden en omstandigheden waaronder zullen vóór de verkiezingen door een congres worden bepaald. Wij zijn van alle partijen de eerste geweest, die zich vastgelegd heeft volstrekt duidelijk te zijn vóór de verkiezingen. Wij kunnen dus niet alle kanten uit, zoals de heer Biesheuvel ietwat kwaadaardig interpreteerde, omdat wij juist voor de kiezers deze zaken vóór de verkiezingen concreet willen aangeven en omdat wij ons vastleggen op programmapunten. De heer Martini – dat weet de heer Biesheuvel heel goed – heeft met zijn uitspraak iets anders bedoeld. Los daarvan stel ik mij voor, de heer Biesheuvel geheel vast te pinnen op uitspraken uit zijn achterban, bij voorbeeld van zijn radicalen.

De heer **Biesheuvel** (A.R.P.): Doet u dat eens.

De heer **Van Mierlo** (D'66): Dan zegt de heer Biesheuvel: dat is voor mij het zout in de pap. Dat heb ik hem hier al drie maal horen zeggen. Ik vind dat zeer realistisch, want er mag wel een beetje zout in zitten maar het blijft pap.

Een belangrijke factor van overweging zal voor ons op dat congres zijn, welke de snelste weg is om tot die vernieuwingen te geraken. Maar de beperkingen van het willen en kunnen liggen ook in een mentaliteit.

In die mentaliteit past dat men de volksvertegenwoordiger steeds meer gaat zien als iemand, die er namens het volk zit om wet te geven en de macht en het beleid te controleren, en niet om de macht overeind te houden, de volksvertegenwoordiger dus niet meer in een dubbelfunctie van machthebber en machtcontroleur, maar in de enkelvoudige functie van de laatste. Vanuit die gezichtshoek zie ik de regeringsbanken nog niet één-twee-drie voor een gedeelte met D'66-ers gevuld, als een volgende coalitie zou willen werken in eenzelfde parlementair stelsel met nog monistische tendenzen. Laat iedereen goed weten, dat D'66 wel degelijk wil meewerken aan een alternatief voor het kabinet-De Jong, maar laat iedereen ook weten – hierin verschillen wij met de andere partijen in dit parlement – dat wij niet in de eerste plaats zijn gekomen om alleen maar een alternatief te zijn voor een kabinet, dat er op dat moment nog niet eens was. Wij zijn in de eerste plaats gekomen om een alternatief te gaan vormen voor de totale politieke structuur.

politiek voor de boekenplank

Een boek voor ouders, maatschappelijke en geestelijke werkers en voor de jeugd noemt Uitgeverij Van Gorcum & Comp. N. V. in Assen het zeventien gulden en twee kwartjes kostende boek "De generatiestrijd in onze weterse maatschappij".

Na een algemene inleiding, een voorlopige oriëntatie en informatie over het generatievraagstuk, wordt in het eerste hoofdstuk een analyse gegeven van de verschillende aspecten van het begrip "generatie". Daarna worden de huidige generatieverhoudingen geschetst tegen de historische achtergrond. In het derde hoofdstuk analyseert de auteur prof. dr. P. Smits de groepsproblematiek van de huidige jeugd, waarna in het vierde hoofdstuk de problemen zoals die zich voordoen in gezinnen worden besproken.

A. de Goede

eerste termijn

De heer **De Goede** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Het kabinet heeft zijn eigen verantwoordelijkheid en behoeft dus het advies uit het veertiende halfjaarlijkse S.E.R.-rapport niet te volgen. In de gegeven situatie vinden wij het echter onbegrijpelijk en ongewenst, dat van dit advies belangrijk wordt afgeweken. Een goede motivering daarvoor ontbreekt. Bovendien vinden de afwijkingen daar plaats, waar het minder is gewenst dan op andere punten. Ik bedoel hiermede het niet doorgaan van de normale wettelijk vastgelegde huurverhoging op 1 januari 1970, die ons zwaar op de maag ligt. De woningbouw wordt opnieuw na de oorlog het kind van de rekening, dit keer het kind van de prijspolitiek. Indien men toch wil afwijken van het S.E.R.-advies en men een zekere prijsstijging als gevolg van overheidsmaatregelen verantwoord acht, hetgeen zowel bij verhoging van de b.t.w.-tarieven als bij verhoging van de huren het geval is, dan dient bij de afweging – of huurverhoging of verhoging van de b.t.w.-tarieven – in verband met de schadelijke uitwerking van het uitsel op de woningbouw ons inziens de voorkeur uit te gaan naar een huurverhoging op 1 januari 1970.

Het kabinetsbesluit is bekend; de verhoging zal niet plaatsvinden op 1 januari a.s. Er is echter een nieuw feit. De premies voor de sociale verzekeringen zullen minder sterk stijgen dan werd gevreesd. Het verschil bedraagt 0,9 pct. De vraag, die ik aan de Regering wil stellen, luidt of er thans niet opnieuw een mogelijkheid wordt geschapen om de huurverhoging alsnog te realiseren. Wij blijven van mening dat in verband met het inlopen van het woningtekort en met de noodzakelijke krotopruijing en stadssanering een opvoering van het woningbouwprogramma in twee jaarlijkse etappes tot 135 000 woningen noodzakelijk is en dat daarvoor offers moeten worden gebracht, niet alleen door de overheid maar ook door de burgers.

De heer **Van den Doel** (P.v.d.A.): U maakt er nu een beetje een potje van. Op 9 april 1969 – dus enkele maanden geleden – was het uitgerekend de heer De Goede, die uitsel van de huurverhoging bepleitte in een indrukwekkend verhaal over de laagst betaalden, die in de knel zouden komen.

De heer **De Goede** (D'66): De heer Van den Doel vertelt een half verhaal. Hij weet, dat wij aanvankelijk akkoord zijn gegaan met de normale huurverhoging per 1 januari, maar dat wij daarna door het excessieve prijsverloop – ik heb dit toen zeer duidelijk hier uitgesproken – aanleiding vonden om op dat standpunt terug te komen. De geachte afgevaardigde had dit moeten vermelden.

Niettemin menen wij, dat het woningbouwprogramma moet worden opgevoerd. Wij wensen daarvoor het offer van die jaarlijkse huurverhoging te brengen. Dit is geen populair maar wel een reëel standpunt.

De heer **Van den Doel** (P.v.d.A.): Het verhaal over die laagst betaalden, waarvoor u zo opkwam, bent u nu vergeten.

De heer **De Goede** (D'66): Dat ben ik niet vergeten. Ik zal straks het een en ander zeggen over alle betaalden en niet alleen over de laagst betaalden.

Mejuffrouw **Van Leeuwen** (A.R.P.): U zei zoëven dat de sociale verzekeringspremies meevallen. Hoe moet het dan met de motie, die de heer Van Mierlo mede heeft ondertekend?

De heer **De Goede** (D'66): Welke motie bedoelt de geachte afgevaardigde?

Mejuffrouw **Van Leeuwen** (A.R.P.): De motie over de A.O.W.-pensioenen.

De heer **De Goede** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik kom daarover nog te spreken. Over die ruimte van 0,9 pct. wil ik straks trouwens nog enkele opmerkingen maken.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Dan hebben wij heel wat te goed.

De heer **De Goede** (D'66): Inderdaad, indien niet te veel wordt geïnterrupteerd en de Voorzitter zich niet te strak aan mijn spreektijd zal houden.

De **Voorzitter**: Ik zou willen zeggen, dat de geachte afgevaardigde nu nog 15 minuten spreektijd heeft.

De heer **De Goede** (D'66): Ik dank u, mijnheer de Voorzitter.

De thans door het kabinet voorgenomen afwijking van bedoeld S.E.R.-advies is voor ons onbegrijpelijk omdat, hoe gering mogelijk ook, nieuwe prijsstijgingsimpulsen over de volledige breedte van het prijzenfront worden ontwikkeld door verhoging van de b.t.w.-tarieven met alle nieuwe risico's van dien, terwijl de Regering daarmee opnieuw in tegenspraak komt met een van haar belangrijkste doelstellingen, nl. bijdragen tot het doorbreken van de loon- en prijsspiraal.

Nu het lopende jaar een prijsontwikkeling laat zien, die na de oorlog nog niet is voorgekomen en waarvoor dit kabinet door het nalaten van het nemen van strikt noodzakelijke en tijdige maatregelen een grote verantwoordelijkheid draagt, is het S.E.R.-advies een nuchter en positief stuk. Alle aan het overleg deelnemende partijen brachten belangrijke offers. Niettemin zet de Regering met de voorgenomen afwijkingen de traditie voort, koppig een ander beleid te willen voeren. Zij heeft daarbij onvoldoende oog voor de psychologische uitwerking van haar maatregelen. Wij weten, dat de presentatie niet al te sterk is, maar daarom juist zou de Regering daaraan meer moeten doen. De b.t.w.-verhoging in 1970 is volstrekt ongewenst en is naar onze mening ook niet nodig. Deze verhoging is ongewenst, omdat de Regering wel opnieuw kan stellen, dat het effect ervan op de kosten van levensonderhoud gering is, maar dit is een bekend geluid, dat steeds door de realiteit is overstemd. De Regering had

een relatief zo gering budgettair offer van 105 mln., welk bedrag ook op andere wijze te verkrijgen is, moeten brengen en als reële bijdrage tot de doorbreking van de inflatiespiraal en om het bedrijfsleven niet opnieuw met een aanpassing van alle prijzen van elk artikel en elke dienst op te knappen.

Ik wil de Regering bovendien vragen, hoe zij dit uitermate lage stijgingspercentage van de kosten van levensonderhoud ten gevolge van de verhoging van de b.t.w. kan rijmen met de raming van 1600 mln. mééropbrengst van de b.t.w., hetgeen 30 pct. meer is dan de reële opbrengst van dit jaar. Ook hierin moet een mogelijk prijsstijgingseffect schuil gaan. Is er rekening gehouden met de zeer vele afrondingen bij de prijsbepaling, indien deze b.t.w.-verhoging zou plaatsvinden? Alle artikelen beneden f 1,12 worden niet met 1/112e deel, doch met minstens f 0,01 verhoogd. Ik wil van de Minister van Financiën vernemen hoe het Centraal Planbureau aan de prognose is gekomen wanneer dit aspect in aanmerking wordt genomen.

Wanneer wij ervan uitgaan, dat naast de thans voorgenomen b.t.w.-verhoging ook in 1971 aan een nieuwe verhoging van de tarieven niet zal kunnen worden ontkomen, betekent dit, dat in een periode van 2 jaar over de gehele linie 3 maal tot prijscorrecties moest worden overgegaan. Dit keer weliswaar minder ingewikkeld, maar de Regering denkt toch wel heel licht over de problematiek daarvan voor consumenten en bedrijfsleven. Ons standpunt is, dat het verstandiger is de b.t.w.-verhoging in 1970 te combineren met die van 1971, om daarmee volgend jaar zo min mogelijk onrust op het prijzenfront te verkrijgen. Mijn fractie is zich ervan bewust, dat met verschuiving en wellicht cumulatie het prijsprobleem voor het jaar 1971 uiteraard niet wordt verkleind. Wij menen dan ook, dat dan opnieuw passende maatregelen op het gebied van de beheersing van de prijzen en op het gebied van compensaties, wellicht ook in de belastingsfeer, geboden zullen zijn. Het zal de Regering duidelijk zijn, dat wij de b.t.w.-verhoging op dit ogenblik afwijzen. Ook een uitstel tot 1 oktober is naar onze mening geen oplossing.

Mijnheer de Voorzitter! Dekking voor het wegvallen van de 105 mln., na reducering daarvan door enkele artikelen niet terug te brengen tot het 4 pct.-tarief - ik verwacht van een lager b.t.w.-tarief op koekjes en gebakjes echt geen prijsdalend effect; dat is alleen een margeverruiming voor de producent -, zien wij zo nodig in een lichte verhoging van de vermogensbelasting of een lichte vermindering van de aanpassing van de loon- en inkomstenbelasting. Het heeft mij verbaasd, dat bij de alternatieven, die de heer Schmelzer gisteravond heeft genoemd, het woord „vermogensbelasting” niet meer is gevallen. Ik wil vragen, of de heer Notenboom daarop straks kan ingaan, omdat in een vorig stadium deze mogelijkheid wel werd aangeduid.

Bovendien meen ik, dat er voor de overheid een nieuw bronnetje van inkomsten ontstaat door de premieverruiming van 0,9 pct., dus de lagere stijging ad 0,9 pct. Dit geeft zowel een verruiming aan werkgevers- als aan werknemerskant, waarvan de fiscus zijn deel komt halen. Ik heb uitgerekend, dat de mindere stijging van de premies voor de sociale verzekering ongeveer 200 mln. is en is het dan te veel geschat, dat de fiscus hierdoor 50 à 70 mln. extra in het laatje zal krijgen?

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu tot de aanpassing van de tarieven van de loon- en inkomstenbelasting. In de eerste plaats moet worden vastgesteld, dat met de regeringsvoorstellen de tarieven nu definitief worden verhoogd - het is wel eens goed om dit te onderstrepen - met het inflatiepercentage over de jaren 1965, 1966 en de helft van 1967. In de tweede plaats wordt de progressie, die voortvloeit uit de reële stijging van het nationaal inkomen, over een periode van 6,5 jaar nu definitief geïncasseerd. In de derde plaats heeft er bovendien een verhoging van de indirecte belastingen plaatsgevonden, hetgeen op jaarbasis 1 mld. betekende. In de vierde plaats is en zal in deze kabinetsperiode ruim 4 mld.

Ik geloof dat het gevoel van frustratie dat leeft bij iedere werknemer en dat hij heeft als gevolg van het praktisch geheel verdwijnen van alle flinke loonsverhogingen door prijsstijgingen, belastingheffing en wat dies meer zij, sterk wordt onderschat. Het lopende jaar nominaal 8 à 10 pct., reëel 0,3 pct.

Deze spanningen worden uiteraard vergroot, doordat wij alles tegelijk willen. Betere sociale voorzieningen en geen stijging van premies, betere en meer huizen en geen huurverhoging, werktijdverkorting en toch voldoende produktiviteitsstijging, flinke loonsverhogingen en liever geen prijsstijgingen, meer gemeenschapsvoorzieningen en toch belastingverlaging. Het is duidelijk dat dit alles niet kan. Ik zou aan de Regering willen vragen, of een van de oplossingen niet mede gelegen kan zijn in overleg met het bedrijfsleven om te komen tot een geringere vermindering van de arbeidstijdverkorting in de komende tijd. Ook daar ligt de mogelijkheid bij te dragen tot de uitbreiding van de gemeenschapsvoorzieningen en tot de uitbreiding van het reëel besteedbare inkomen.

Hoe het allemaal ook zij, voor dit jaar de 2,8 pct., nader becijferde de Regering het op 2,5 pct., voor de reëel besteedbare inkomensverruiming. Dit achten wij het minimum, wanneer men bedenkt dat over het lopende jaar de verbetering zo gering was, namelijk 0,3 pct.

extra - volgens antwoord 42 op de schriftelijke vragen - aan inkomsten- en loonbelasting uit de louter nominale stijging van het nationale inkomen worden ontvangen, waarvan nu slechts een kwart gedeelte wordt teruggegeven, nl. volgend jaar 600 mln. en in het eerste halfjaar van 1971 de helft van 900, dit is 450 mln. Dat is ook het einde van de kabinetsperiode. Is een jaarlijkse aanpassing in de toekomst reeds een redelijke zaak, waarbij de mogelijkheid open blijft dat een daartoe strekkende uitspraak van het parlement, om welke reden dan ook, de aanpassing in enig jaar opschort, verkleint of zelfs teniet doet, hoe redelijk is het dan niet een gedurende vier jaren gecumuleerde inflatie uit de tarieven te verwijderen. Bovendien slechts voor een gering deel. Vele factoren verzwaren het probleem: de schoksgewijze bestedingsimpuls, de plaats gehad hebbende afwenteling en de ook door mijn fractie noodzakelijk geoordeelde uitbreiding der gemeenschapsvoorzieningen die moeten worden gefinancierd. Bij de beslissing, zoals deze thans voor ons ligt, weegt bij ons zwaarder de reëel besteedbare inkomensverbetering voor 1971.

Het niet laten doorgaan van de voorgenomen belastingcorrectie zou, wanneer men ook de reëel besteedbare inkomensverbetering zou behouden, moeten leiden tot circa 2 procent nominaal meer loonstijging. Immers, daarover wordt belasting geheven en daarvan gaat opnieuw een prijseffect uit. In de gegeven situatie, waarbij ook de revaluatie van de mark al een extra druk op de prijzen en daarmee op de lonen zal leggen en als wij inderdaad de loon- en prijs-spiraal in zijn verderfelijke tempo willen vertragen, lijkt bedoelde inkomensverbetering voor het volgende jaar niet realiseerbaar zonder deze belastingcorrectie. Derhalve is een aanpassing der tarieven voor 1970 voor ons aanvaardbaar; maar nu de hoogte. Het reeds ingediende wetsontwerp legt een belastingcorrectie op jaarbasis van circa 900 mln. vast. De vraag is, of het verantwoord is daarop ja te zeggen. Zolang wij niet beschikken over een voldoende meerjarenplanning, ook voor de overheidsuitgaven, waaruit die overtuiging kan worden verkregen, vinden wij dat wij daarop vandaag het jawoord niet kunnen geven. Immers, ons staan onvoldoende gegevens ter beschikking voor de vraag of boven op de 600 mln. voor 1970 nog eens 300 mln. meer in de jaren daarop uit de begroting kan komen. Daarom vinden wij het voor de hand liggend, dat men nu maximaal 450 mln. accepteert. Een jaar later kunnen wij dan bezien, of ook de tweede tranche kan doorgaan. Heel belangrijk daarbij is, of wij deze tweede tranche dan ook geheel zullen moeten en willen gebruiken voor een aanpassing over de gehele linie, zoals het wetsontwerp nu reeds vastlegt,

of dat wij dan opnieuw moeten denken aan een optrekking van de belastingvrije voet, die extra compenserend werkt voor de in dat jaar te verwachten nieuwe en zwaardere b.t.w.-verhoging.

Mijnheer de Voorzitter! Mij ontbreekt de tijd in dezen uitvoerig in te gaan op de risico's die in de miljoenennota en belastingvoornemens schuil gaan voor de jaren na 1970, maar het moet duidelijk zijn dat ieder kabinet iedere miljoenennota presenteert onder de meest gunstige belichting. Nooit viel er iets mee, altijd waren de realisatiecijfers tegenvallend. Ik durf de uitspraak aan, dat deze begroting voor het komende jaar sterk geflatteerd is. Ik wil de aandacht vragen voor drie departementen. Het departement van Defensie stijgt met 74 mln. ten opzichte van de vermoedelijke uitkomst van 1969. Stijging 2 pct. Niemand gelooft dat Minister Van Toom daarbinnen zal blijven. Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening daalt met 49 mln., Sociale Zaken en Volksgezondheid daalt met 46 mln. Niemand gelooft dat wij dat kunnen realiseren. De ontvangsten van 1600 mln. méér b.t.w. maken op mij, zoals ik reeds zei, een niet direct geloofwaardige indruk. Wij hopen dat het goed zal uitpakken. De begroting is opnieuw gepresenteerd onder het motto: Zeg maar ja tegen de begroting, maar eigenlijk zou de ondertitel moeten zijn: Een stuk machteloosheid in cijfers. Was het namelijk niet zo dat Minister Witteveen nog in juni van dit jaar de afschaffing van het 46ste punt vennootschapsbelasting bepleitte, verdedigde, mogelijk achtte en verwachtingen bij het bedrijfsleven wekte, terwijl nu blijkt dat ditzelfde punt op zijn minst tot en met 1972 nodig zal zijn? Het ging om 50 mln. Veel sterker: bovendien wordt er nu een half miljard extra op het bedrijfsleven afgewenteld. Ieder mag zelf uitrekenen, hoeveel punten vennootschapsbelasting dat zou kunnen betekenen. Met de heer Aantjes zeg ik dat ook het bedrijfsleven met dit kabinet zijn lol langzamerhand wel op kan. Nu zegt de V.V.D.: contractbreuk zou het zijn, als je geen belastingverlaging invoert. Mijnheer de Voorzitter! Ik zou willen vragen, of de voorgestelde verhoging van de afbraak omzetbelasting op investeringsgoederen geen vorm van contractbreuk is. Immers, ondernemers hebben terecht hun plannen op gedane toezeggingen gebaseerd.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn conclusie is niet, dat dit kabinet zich niet zou hebben ingespannen om de eindjes op redelijke wijze aan elkaar te knopen. Het doet niet anders, maar ik geloof, dat het voor de jaren na 1970 niet is gelukt. Integendeel, te vrezen valt, dat eerst het volgend jaar en later de grote gaten zullen blijken, die een volgend kabinet dan moet dichten. Dit is echter van later zorg. De nu zittende Minister van Financiën kan men dan waarschijnlijk niet meer ter verantwoording roepen; de dan wel verantwoordelijke minister geeft dan weer de schuld aan zijn voorganger. Het is een spelletje, dat al jaren wordt gespeeld. Geconstateerd moet worden, dat er geen sprake is van een werkelijke ombuiging van het beleid. Het blijkt eenvoudig niet mogelijk te zijn. Naar onze mening zal het in de nabije toekomst niet meer mogen en kunnen gaan om de vraag, of de belastingen omlaag kunnen; deze vraag is door de feiten beantwoord. Het zal alleen nog maar gaan – dat is ook belangrijk – om accentverschuivingen binnen de rijksbegroting, zowel in de uitgaven als in de inkomensfeer. Dit is de les, die dit kabinet en vooral de V.V.D. ons en zichzelf heeft geleerd. Dat is de werkelijke oogst. Bij zulk een oogst blijft een danklied je in de keel steken.

Het derde punt is een evenwichtige voortzetting van het structurele uitgaven- en belastingbeleid. Daarbij wil ik iets langer stilstaan. Voorheen heette het nog een ombuiging van het beleid. Daarmee begon het kabinet in 1967. Het was een versterkte strijd tegen de inflatie, het terugdringen van de stijgende overheidsuitgaven, de belastingdruk, de begrotingstekorten en de ambtenarij. Nu het oogstjaar van het kabinet is aangekondigd, is het dan ook juist, eens een paar oogstcijfers op een rijtje te zetten. Het eerste oogstcijfer. De belastingdruk stijgt in deze kabinetsperiode als nooit tevoren na de oorlog: in vier jaren van 26,2 naar de tophoogte in 1971 van

bijna 30 pct. Dat is in vier jaren drie keer zoveel stijging als tijdens de acht jaren die daaraan voorafgingen.

Het tweede oogstcijfer. De begrotingstekorten stijgen als nooit te voren na de oorlog: 10 mld. in deze kabinetsperiode. In de periode 1947-1958, toen er „veel slechtere” financiers, van de P.v.d.A., aan het bewind waren, daalde de staatsschuld met 10 miljard. De jaarlijkse tekorten zijn naast de sterk gestegen belastingdruk opgelopen van enkele honderden miljoenen per jaar in de periode 1959-1964 totdat de slechte jaren van het kabinet-Cals kwamen, 1200 mln. tekort, 1600 mln. tekort, naar nu maar 2,5 mld., 3 mld. Daarmee is de Zijlstra-norm in feite geworden tot een vast-tekortnorm van ieder jaar gemiddeld 2,5 mld.

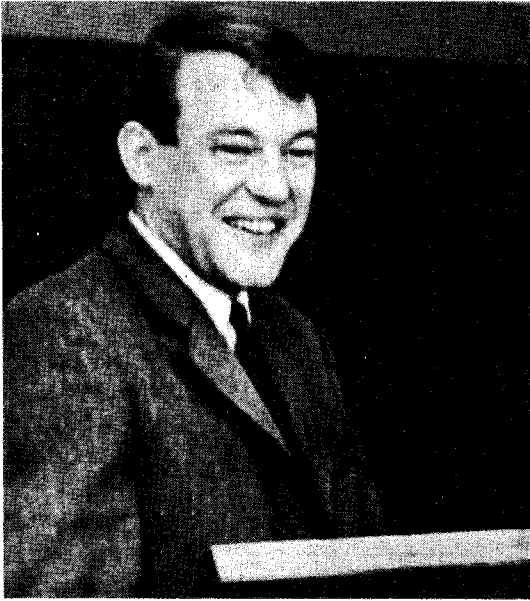
Het derde oogstcijfer: de inflatiespiraal. Op topsnelheid draait zij, twee keer zo hard als de jaren tevoren: 7,5 à 8 pct. in 1969; de verwachting voor volgend jaar 3,5 pct. Het vierde oogstcijfer: de toeneming van het aantal ambtenaren in deze kabinetsperiode is 19 000 man of 15 pct. In de vier jaren, daaraan voorafgaand waren de cijfers 13 000 man of 11 pct. Mijnheer de Voorzitter! Als er sprake moet zijn van een meesterproef die Minister Witteveen moet afleggen, zie ik de heer Biesheuvel zijn meesterproef nog niet uithalen om de jaren 1970 en 1971 in zijn doelstelling en beleid met deze cijfers te accepteren. De uitdrukking „evenwichtig” doet ook wonderlijk aan, als men ziet dat de trendmatig gemiddelde begrotingsruimte over 1968 met bijna 50 pct. wordt overschreden, dat de conjuncturele impuls tot dusver ieder jaar belangrijk hoger was dan werd voorzien, dat nog in mei van dit jaar een inkrimping van het begrotingstekort met 400 mln. werd verwacht en dat enkele maanden later een vergroting van het tekort met een half miljard wordt gerekend. Mijnheer de Voorzitter! Evenwichtig is het ook niet, als men in mei van dit jaar een accijnsverhoging komt doordrukken op benzine en alcohol en een maand later accijnsverlagingen via een paniekwetje aan het parlement moet vragen om een bijdrage tot de verlaging van het prijspeil te leveren.

Het is ook geen evenwichtig beleid, als men suggereert enkele miljarden aan belasting te zullen teruggeven, terwijl men elk jaar de belastingen verhoogt.

De Regering presenteert haar miljoenennota met een drie-voudige doelstelling. Over het doorbreken van de loon- en prijs-spiraal heb ik het nodige gezegd. Eén vraag wil ik stellen aan Minister De Block. Nu de levensverzekeringsmaatschappijen met hun tarieven in de publiciteit gaan komen, blijkt het ineens mogelijk, tariefsaanpassingen te doen in de orde van grootte van 6 pct. Er gaan deskundige stemmen op, die zeggen dat het veel verder kan gaan, namelijk 25 pct. Waar blijft in dezen het prijsbeleid met betrekking tot het doorgeven van mogelijke prijsdalingen aan de consument? Het tweede punt, tempering van de spanningen in de conjunctuur en op de kapitaalmarkt, is de tweede doelstelling van de miljoenennota. Wie kennis neemt van de recente noodkreet van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, moet vaststellen dat er eerder van toenemende spanningen sprake is, doordat de rijks-overheid enerzijds grotere bedragen moet opnemen, anderzijds het bedrijfsleven naar de kapitaalmarkt verdringt door haar belastingpolitiek met betrekking tot de teruggaaf van de b.t.w. en verzwaren van de heffing op investeringsgoederen.

Secretariaat
D'66
Keizersgracht 576
Amsterdam
tel. 020-226996

Fractie D'66
Tweede Kamer
Binnenhof 1A
Den Haag
tel. 070-614911

tweede termijn

De heer Van Mierlo (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag nog even terugkomen op de vraag, die door de heer Aarden in eerste termijn aan ons is gesteld, nl. of de confessionelen met enig recht zouden kunnen speculeren op D'66 als een partij, die hen na de komende verkiezingen aan een meerderheid zou kunnen helpen. Eigenlijk heb ik de vraag gisteren al beantwoord, zij het niet helemaal toegespitst op de confessionele partijen.

Ik heb gezegd, dat D'66 in principe bereid is, te zijner tijd regeringsverantwoordelijkheid te dragen, en dat D'66 wel degelijk bereid is, mede te werken aan een alternatief voor het kabinet-De Jong, maar dat D'66 niet in de eerste plaats is voortgekomen uit de behoefte, een alternatief te vormen voor een bepaalde coalitie die er tijdens ons ontstaan nog niet eens was, dat wij in de eerste plaats zijn voortgekomen om mede te werken aan een alternatief voor de bestaande politieke structuren, partijpolitiek en staatsrechtelijk. Ik heb erop gewezen, dat wij, in tegenstelling tot wat de heer Geertsema van ons vertelde, de allereerste partij zijn geweest, die zich heeft vastgelegd, in een uitspraak van het congres, dat wij vóór de volgende verkiezingen haarfijn aan de kiezers zullen vertellen, onder welke omstandigheden en voorwaarden wij aan een kabinet zullen willen deelnemen.

De heer Cornelissen (K.V.P.): Ook met wie?

De heer Van Mierlo (D'66): Ja. Dit betekent niet alleen, dat wij vóór die verkiezingen duidelijk zullen zijn, maar ook, dat het congres en alleen het congres zich de uitsluitende bevoegdheid heeft voorbehouden, hierover een beslissende uitspraak te doen.

De heer Aarden zal onmiddellijk willen toegeven, dat het politiek van de oudste en de slechtste soort zou zijn, wanneer de volgende coalitiemogelijkheden en -uitsluitingen voor een volgend kabinet even, op een achternamiddag, door een fractieleider worden vastgesteld. De heer Aarden, zo heb ik begrepen, vind dit ook. Het zou zeer wezenlijk tegen mijn eigen opvattingen over de interne partijdemocratie ingaan, maar ook tegen die van mijn partijgenoten, als ik hierover nu - hier ter plekke - beslissende uitspraken zou doen.

De heer Geertsema (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik de heer Van Mierlo vragen, of dit betekent, dat het congres ook een uitspraak zal doen over de vraag, met welke andere partijen men dat wenst te realiseren?

De heer Van Mierlo (D'66): Het is zo, dat het congres heeft vastgelegd, dat het zowel over de wenselijkheid als over de omstandigheden waaronder, als over de voorwaarden waaronder aan een kabinet wordt deelgenomen die uitspraak zal doen. Het lijkt mij bijna onmogelijk, tenzij er - dit is ook in de hand van vele andere partijen - een idiote situatie zou zijn, dat er alleen maar negatieve opstellingen t.o.v. elkaar zouden bestaan, dat het congres zich niet over die partijen zou uitspreken.

Maar uit dit alles volgt dan ook, dat voor de confessionele partijen op dit moment niets te speculeren valt. De realiteit van dit ogenblik is, dat zij voor ons uiterst ondeutelijke en verouderde partijen zijn, die door de noemer, waaronder zij hun kiezersaanhang werven, noodzakelijkerwijs alle denkbare politieke stromingen in zich verenigen. Ik heb persoonlijk nooit onder stoelen of banken gestoken, hoe ik tegenover de confessionele partijen sta in deze tijd. Ik geloof er niet in, om het eens confessioneel uit te drukken. Ik geloof wèl in christenen in de politiek - de meerderheid van mijn eigen fractie is het - maar niet in christelijke partijen; ik kan het ook niet helpen.

Ik heb gisteren nog gezegd, dat een belangrijke overweging bij ons zal zijn, bij het bepalen van de voorwaarden om eventueel in de regering te gaan zitten, wat de snelste weg zal zijn om de noodzakelijke vernieuwingen te krijgen. Ik moet zeggen, dat ik op dit moment, met de huidige gegevens, die de confessionele partijen op dit moment opleveren, nog niet zie, dat de snelste weg zou kunnen zijn het dragen van verantwoordelijkheid door drie confessionele partijen en D'66. Dus als de heer Aarden mij zou vragen, of ik het persoonlijk erg waarschijnlijk acht, dat dit zal gebeuren, dan zeg ik eerlijk - alleen al om deze reden -: Neen. En dan heb ik het nog hiet eens gehad over de grote programmatische verschillen en over de tendens van de Achttien om een kabinet samen te stellen dat helemaal voortkomt uit en gekluisterd is aan het parlement, dat wat men het monisme noemt en wat lijnrecht in strijd is met wat wij willen. In dit verband heb ik overigens nog wel een vraag aan de heer Geertsema.

De heer Biesheuvel (A.R.P.): Sprekt de geachte afgevaardigde over het stuk van de Achttien?

De heer Van Mierlo (D'66): Neen, de Commissie Duidelijkheid.

De heer Biesheuvel (A.R.P.): Inderdaad, alle rapporten zijn van de Achttien, maar dit is een discussienota. Ik onderscheid dit voor de *Handelingen*.

De heer Van Mierlo (D'66): Dat is goed!

Mijnheer de Voorzitter! Mijn vraag aan de heer Geertsema is: heb ik goed begrepen, dat hij zijn partij eigenlijk al in de oppositie heeft geplaatst, als de 18 die monistische voorstellen in de partijen gaan aannemen? Hij heeft namelijk zijn afkeer van het monisme zo duidelijk beleden, dat het mij in dat geval onmogelijk lijkt, dat de V.V.D. met de drie confessionele partijen in een kabinet kan zitten. In dat geval doet zich het vreemde voor, dat niet zozeer het alternatief zoek is voor het kabinet-De Jong, maar dat juist weer het alternatief daárvan, dus het alternatief voor het alternatief voor het kabinet-De Jong, dat is het kabinet-De Jong, zoek is.

De heer Geertsema (V.V.D.): Ik zou de heer Van Mierlo gaarne hierop antwoorden. Het rapport van de Commissie Duidelijkheid - de heer Biesheuvel heeft dat zo juist nog onderstreept - is een openbare discussienota. Ik heb gisteren en vandaag aan die discussie willen deelnemen.

De heer **Van Mierlo** (D'66): De heer Wiebenga heeft gezegd, dat hij twee vragen aan mij had over een zaak, waarover hij eigenlijk nu nog niet wilde discussiëren. Hij stelde echter toch wel twee vragen. Ik vind het een beetje onbillijk in een tweede termijn op een vraag, die zeer essentieel is, zowel voor voorstanders van het districtenstelsel als voor tegenstanders daarvan, maar eventjes met een kleine zinsnede te antwoorden. Ik neem aan, dat de heer Wiebenga en ik precies over dat punt van het districtenstelsel in deze Kamer nog uitvoerig de kans krijgen te discussiëren. Als ik nu zou gaan zeggen wat mijn argumenten zijn voor het districtenstelsel, zou ik een heel verhaal moeten houden. Dat zou ik niet eens kunnen en als ik het niet zou doen, dan zou ik mij zelf te kort doen, want dan zou ik in mijn argumentatie te kort schieten.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): Moet ik daaruit afleiden, dat u inderdaad niet in een paar woorden het antwoord op die vraag kan geven?

De heer **Van Mierlo** (D'66): Als u rekent, dat wij een heel rapport hebben samengesteld om precies op deze vraag een antwoord te geven, dan vind ik echt, dat ik u en mij zelf te kort doe om dat in een paar woorden te doen.

De andere vraag is gelukkig wat korter. Zij ging erover hoe het mogelijk was, dat wij voor een gekozen minister-president zouden kunnen zijn, terwijl wij in Macrotest zagen, dat de heer Kloos won en tegelijkertijd, dat de achterban voor de heer Kloos, die hij in de Kamer zou moeten hebben, helemaal niet won. De vraag stellen is in dit geval eigenlijk al haar beantwoorden, want in dat rapport is duidelijk naar voren gekomen, dat de heer Kloos helemaal niet had gewonnen voor een gekozen minister-president. Hij had maar 11,8 pct., in plaats van de 50 pct., die men daarvoor nodig heeft.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): Dat is natuurlijk een bijzonder flauw argument. Wij hebben hier te maken met de vraag, of het een reële mogelijkheid zou zijn dat mijnheer Kloos inderdaad de meerderheid zou krijgen, waarover u spreekt.

De heer **Van Mierlo** (D'66): Ik acht het ook in het geheel niet uitgesloten, dat, als die zaken eenmaal in ons bestel zijn verankerd, en als de heer Kloos in zo'n situatie opgaat voor minister-president, men dan totaal andere cijfers te zien krijgt. Men moet niet vergeten, dat deze enquête in de huidige situatie is gehouden, waarbij hij 11,2 pct. kreeg, de volgende 11 pct. daarna daalde het af tot 10 pct. Er is in deze categorie helemaal niemand, die in aanmerking komt op grond van deze cijfers voor de kandidatuur van de gekozen minister-president te vallen.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): U zult het wel met mij eens zijn, dat u op het ogenblik een bijzonder weinig waterdicht betoog levert om te bewijzen, dat er een waarschijnlijkheid bestaat, of zelfs maar een redelijke mate van waarschijnlijkheid bestaat, dat de situatie wordt geschapen van het verkiezen van een man als minister-president en tegelijkertijd het verkiezen van een zodanig parlement, dat dit samen goed kan functioneren.

De heer **Van Mierlo** (D'66): U moet goed begrijpen, dat het een niet losstaat van het ander. Als de heer Kloos in dat stelsel opgaat, dan zou er ook een lobby geweest zijn voor de heer Kloos. Dat is nu in het geheel niet het geval.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Mijnheer Van Mierlo, kijkt u dan naar uw grote voorbeeld Amerika, waar herhaaldelijk een republikeinse president met een democratische meerderheid in het Congres zit of omgekeerd.

De heer **Van Mierlo** (D'66): En daar ziet men ook zeer wel mogelijkheden om te regeren.

De heer **Geertsema** (V.V.D.): Betekent het in het systeem van de heer Van Mierlo niet, dat als de uitslag hetzelfde zou zijn geweest, er een tweede ronde zou zijn geweest tussen de heren Kloos en Luns?

De heer **Van Mierlo** (D'66): Ja, als u ervan zou uitgaan, dat er helemaal niets zou veranderen, dat er helemaal geen andere soort verkiezingscampagne zou zijn, dat iedereen kandidaat zou zijn en dat er vooraf geen verbindingen door partijen zouden zijn ontstaan. Dan zou u daarin gelijk kunnen hebben. Maar in dit geval is dat volstrekt fictief.

De heer **Geertsema** (V.V.D.): Jammer dat wij dat feest niet zullen meemaken.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): Nu keert u de volgorde om: Eerst moet dit veranderen en dat veranderen, en dan kunnen wij werken met een gekozen minister-president. Maar uw hele standpunt is op het ogenblik: eerst een gekozen minister-president.

De heer **Van Mierlo** (D'66): Neen, u kunt de situatie niet losmaken van het feit, dat er dan een verkiezingscampagne wordt gevoerd en dat iedereen dan voor een totaal andere opdracht staat. Voor de heer Wiebenga heb ik nog één vraag, als hij...

De heer **Westerterp** (K.V.P.): Maar de heer Wiebenga heeft ook niet begrepen, dat uw redenering PAK-dicht is.

De **Voorzitter**: Ik zou nu willen vragen of de heren het op een andere plaats eens willen overdoen. De heer De Goe-
de moet ook nog het woord krijgen.

De heer **Van Mierlo** (D'66): De heer Wiebenga, die zo'n groot tegenstander is van de gekozen minister-president, kan dan misschien nog even nadenken over de vraag - en die hoeft hij mij echt niet meteen te beantwoorden -, hoe het mogelijk is dat zijn partij volgens diezelfde Makrotest, waarvan hij de gegevens zo au sérieux neemt, de op één na grootste voorstander is van de gekozen premier. De C.P.N. is merkwaardigerwijze de hoogste met 76 pct.; de P.S.P. haalde 75 pct. Tot mijn schande moet ik helaas bekennen dat mijn eigen partij maar op 71 pct. staat.

Mijnheer de Voorzitter! Ten slotte dank ik de Minister-President voor het antwoord dat hij heeft gegeven op mijn vraag, of het kabinet vasthoudt aan het standpunt, dat er geen tijd meer zal zijn om nog voor het aflopen van deze kabinetsperiode te komen met voorstellen betreffende de verhouding Staten-Generaal/Regering. Ik heb begrepen dat het kabinet op dit moment overleg pleegt met de kiesraad. Graag zal ik vernemen, of de Minister-President enig inzicht heeft in de datum waarop dat overleg zal worden afgesloten, zodat het geen eindeloze procedure gaat worden, waardoor alsnog weer het element tijdgebrek een rol zou kunnen gaan spelen. Ik mag dus vaststellen, dat het kabinet zich hoe dan ook over de desbetreffende voorstellen van de staatscommissie zal uitspreken, hetzij door voorstellen in te dienen bij de Kamer, hetzij door de Kamer uiteen te zetten wat de inhoudelijke redenen is voor het niet komen met voorstellen.

A. de Goede

tweede termijn

De heer De Goede (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb gisteren gesproken over de oogstcijfers van het kabinet, waarbij ik mij bepaalde tot de financieel-economische sector. Het heeft mij verbaasd en toch ook wel weer gerustgesteld, dat de Minister van Financiën daarop niet is ingegaan. Waar het kabinet is gestart onder de aanduidingen van beleids-ombuiging, zo heb ik gezegd, te weten versterkte strijd tegen de inflatie, terugdringen van de stijgende overheidsuitgaven, van de belastingdruk, van de begrotingstekorten en van de ambtenarij, kan nu aan de hand van de heel concrete cijfers worden gezegd, dat het wel een heel negatieve oogst is geworden. Het kabinet is naar zijn mening als het ware gestart op de puinhopen van een vorige regering; het zou een eigen solide gebouw optrekken. Welnu, daar staat het dan. Het dak, de dekking van de rijksbegroting, is hier en daar niet van gaten ontbloot gebleven. Hier en daar dekt Minister Witteveen die gaten in het dak met krantenpapier dicht. Wanneer het gaat regenen, zien wij wel waar het begint te lekken. De wind blaast door de muren en door de ramen; de conjunctuur heeft vrij spel en omgekeerd. De fundamente zijn al evenmin betrouwbaar. Ik heb aangeduid dat er minstens drie departementen zijn, waarvan de uitgaven volgend jaar vergeleken met de uitkomsten van dit jaar te laag zijn geraamd. De Minister is er niet op ingegaan. Mijnheer de Voorzitter! Wat de bouwarbeiders die het gebouw hebben opgetrokken betreft, deze Minister heeft 50 pct. meer uitbreiding van zijn ambtenarenbestand nodig gehad om zijn beleid te voeren dan een vorig kabinet. Het zijn allemaal negatieve resultaten van een uitgestippeld beleid. De begrotingstekorten zijn al evenmin mager geworden. Men weet het, het kabinet startte met verwijzing naar een voorgaand kabinet, waarin de gaten te zien waren van een begrotingstekort van anderhalf miljard. In deze periode is het – gisteren noemde ik tien miljard, maar ik heb het nog eens nagerekend: er is nog een miljard bijgekomen – elf miljard. De Minister kan het vinden op blz. 134 van de rijksbegroting. Wat betreft de verhouding tot het nationale inkomen, waarmee de Minister vanmiddag een band heeft gelegd, is te constateren – ik heb het vanmiddag uitgerekend – dat de begrotingstekorten in de periode voordat het kabinet-Cals begon op te treden 2 tot bijna 3 pct. van het nationale inkomen waren. Toen liep het op naar 3 pct. tijdens het kabinet-Cals. In de periode van dit kabinet zitten wij tussen de 3 en 4 pct.

Het tweede punt waarover ik iets wil zeggen houdt ook verband met de oogst. Het heeft mij verbaasd dat iemand die als oud-minister van Landbouw uitermate deskundig zou moeten zijn waar het gaat om het binnenhalen van oogsten, de heer Biesheuvel, daar vandaag geen gebruik van maakt. Ook wij hebben met erkentelijkheid kennis genomen van de beslissing van de Regering de b.t.w.-verhoging niet te laten doorgaan. Dat was natuurlijk geen nieuwigheid. Het was slechts een bevestiging van de vrijwel unanieme opvatting van deze Kamer dat de b.t.w.-verhoging niet door mocht gaan en niet door behoefde te gaan. De heer Biesheuvel heeft daar ook zeer duidelijk om gevraagd. Het gat dat nu ontstaat doordat de b.t.w.-verhoging niet doorgaat, is uiteraard een consequentie van het verzoek om die verhoging niet te laten doorgaan. Voor de heer Biesheuvel en voor de rest van de Kamer is dat geen nieuws. Draagt men, zeker als regeringspartij, zo'n grote verantwoordelijkheid, dan moet men zich die consequenties bewust zijn en naar alternatieven zoeken. Daarbij moet men van te voren de alternatieven die door anderen worden aangedragen, wegen. Er zijn door anderen alternatieven aangedragen. Er is ook door de Regering een alternatief aangedragen. Het alternatief is nu geworden het verder uitstellen van de restitutie op voorraden, waarbij een nieuwe afwenteling op het bedrijfsleven ontstaat, hetgeen resulteert in een nieuwe kapitaalmarktverkrapping en alles wat daarbij hoort. Waarschijnlijk zal het ook gevolgen hebben voor het prijspeil. De heer Biesheuvel heeft dat allemaal kunnen voorzien. Nu zegt hij dat de begroting ingrijpend is gewijzigd. Dat is helemaal niet waar. Er is slechts één getal veranderd, namelijk de opbrengst van de b.t.w. De Regering vult daar een nieuw getalletje voor in. Alle consequenties van deze regeringsbeslissing heeft iedereen in deze Kamer van te voren kunnen weten. Het ontgaat ons dus waarom wij vandaag de oogst niet zullen binnenhalen, de oogst van het opmaken van de balans van het debat waarmee wij nu twee dagen bezig zijn. Dat debat gaat in wezen over de vraag of wij deze belastingcorrectie al dan niet willen aanvaarden. De kaarten liggen duidelijk. De Regering heeft in haar antwoord vastgehouden aan de 600 mln. in het jaar 1970. Ook de V.V.D., een van de regeringspartners, is volstrekt duidelijk geweest. Zij heeft vandaag geen woord teruggenomen van de stelling: Deze 600 mln. en geen cent minder. De consequenties zijn dus duidelijk. De gehele Kamer en het gehele Nederlandse volk weten vandaag dat de kaarten zo liggen. De A.R.P. vraagt 450 mln. en er wordt 600 mln. geboden. Voor de markt sluit moeten er zaken worden gedaan. In 1971 zal een definitieve b.t.w.-verhoging in de plaats moeten treden van de nu wegvallende. Voorts is de reële mogelijkheid aanwezig dat de structurele dekking van de bestaande b.t.w. moet worden aangepast. Verder moet voor de gaten die nu al in de begroting zichtbaar zijn voor na 1970 ook een structurele dekking worden gevonden. De Regering zet in de memorie van toelichting op de wetsontwerpen die wij 18 november gaan behandelen uiteen dat er in feite slechts één mogelijkheid is om een structurele dekking op lange termijn te aanvaarden, namelijk een b.t.w.-verhoging. Behalve de minstens twee klippen die wij volgend jaar met het oog op 1971 moeten omzeilen is er nog een klip. In de antwoorden op de schriftelijke vragen kan men lezen dat wij in 1969 tijdelijke dekkingsmaatregelen kennen tot een bedrag van 678 mln., terwijl dat bedrag voor 1970 779 mln. bedraagt. Willen wij van een structureel gezonde dekking voor de jaren na 1970 kunnen spreken, dan zullen wij belastingmaatregelen moeten nemen in de orde van grootte van een miljard gulden. Dat had de heer Biesheuvel heel goed kunnen beseffen. Het is duidelijk dat in het jaar 1971 heel zware verhogingen van de b.t.w. zullen volgen. Het is niet ondenkbaar dat de tarieven dan zullen moeten worden opgetrokken van 12 naar 15 pct. en van 4 naar 5 pct., hetgeen een verdrievoudiging is van de dekking op jaarbasis die nu werd voorgesteld.

Mijn standpunt is dat wij vandaag geen beslissing over 1971 kunnen nemen. Bij deze kondig ik an dat wij, bij de behandeling van de belastingontwerpen een amendement zullen indienen waarbij de mogelijkheid wordt opengelaten dat ook voor 1971 verdergaande belastingverlaging wordt voor-

gesteld; een open datum – in deze Kamer langzamerhand een bekend begrip – voor die tweede tranche. Blijkt het dan niet te kunnen, dan moeten wij het niet doen.

Het is volstrekt duidelijk dat, willen wij geen onaanvaardbare consequenties voor het jaar 1971 op ons laden, wij ons nu niet moeten vastleggen op zaken waarvan wij de consequenties niet voldoende kunnen overzien. In die zin ben ik het volledig met de heer Biesheuvel eens. Daarom moeten wij nu reeds tegen de Regering zeggen dat het ondenkbaar is, dat er een belastingverlaging, die hoger is dan 450 mln. uit kan komen. Die 450 mln. tellen voor ons zwaar. Wij hebben deze alleen willen aanvaarden – mijn fractievoorzitter en ik hebben dit gisteren uitvoerig betoogd – omdat de reële bestedingsverruiming voor het volgende jaar en voor dit jaar zo minimaal zijn dat er niet aan geknabbeld kan worden. Daarom vinden wij dat het volgend jaar een belastingverlaging van 450 mln., en van niet meer, een feit mag worden. Ik heb, mijnheer de Voorzitter, de eer een motie van die strekking op uw tafel te deponeren.

De Voorzitter: Door de heren De Goede, Van Mierlo, mejuffrouw Goudsmit en de heren Nypels en Dijkstra wordt de volgende motie voorgesteld:

„De Kamer,

gehoord de beraadslagingen bij de algemene politieke en financiële beschouwingen inzake de rijksbegroting 1970;

nodigt de Regering uit: het door haar voor 1970 voorgestelde bedrag ad f 600 mln. ter aanpassing van de tarieven van de loon- en inkomstenbelasting te verlagen met f 150 mln;

en gaat over tot de orde van de dag.”

Ik stel voor, deze motie te behandelen bij deze beschouwingen.

Daartoe wordt besloten.

De heer De Goede (D'66): Misschien mag ik nog een vraag stellen over iets waarover het kabinet ongetwijfeld ook zal hebben nagedacht. De vraag waar het in het hele debat nu om gaat is of de Regering de mogelijkheid aanwezig acht dat zij het standpunt van de correctie van de 600 mln. gaat verlaten in de periode tussen nu en 18 november. Als de Minister daarop neen zegt, dan is het heel duidelijk dat er vandaag uitspraken moeten komen; als de Minister die mogelijkheid niet uitsluit dan heeft het wellicht zin – niet voor ons, maar misschien wel voor anderen in de Kamer – om te wachten tot 18 november.

Minister Witteveen: Dat is toch heel duidelijk? Wij hebben nu een discussie over deze vraagstukken, daarover kan iedere motie worden voorgesteld en daarover kan de Kamer elke uitspraak doen die zij wenst, maar de beslissingen over de wetsontwerpen worden genomen op 19 november.

De heer De Goede (D'66): Neen, Excellentie, de politieke vraag ligt heel duidelijk op tafel. Wijken wij af van het regeringsvoorstel, ja of neen? Dat wordt heel duidelijk gevraagd vanuit duidelijke groepen in deze Kamer. Wanneer u de mogelijkheid uitsluit daarvan af te wijken...

De heer Van Mierlo (D'66): Is het voor de Regering nog open?

Minister Witteveen: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet eerlijk zeggen dat ik dit een dwaze vraagstelling vind. De Regering heeft een voorstel gedaan.

De heer De Goede (D'66): Dat begrijp ik dat u dat vindt.

Minister Witteveen: De Regering verdedigt dat met sterke argumenten en zij blijft daar achter staan. Zij zal op die wijze het voorstel blijven verdedigen.

De heer Van Mierlo (D'66): Maar betekent dat, dat de kracht van de andere argumenten nimmer op u zal kunnen inwerken?

Minister Witteveen: Ik vind dit alweer een onzinnige vraag. De geachte afgevaardigde de heer Biesheuvel, en ook de geachte afgevaardigde de heer Mellema, hebben toch duidelijk erkend dat ik met zakelijke argumenten dit voorstel heb verdedigd?

De heer Van Mierlo (D'66): Ja zeker.

Minister Witteveen: Dat zal ik blijven doen. Om zakelijke argumenten naar voren te kunnen brengen moet men ook luisteren naar de argumenten van de tegenstander.

De heer Biesheuvel (A.R.P.): Dat is een zwaar woord.

Minister Witteveen: Inderdaad, tegenstander is een wat zwaar woord, degene die wat anders denkt over deze zaak. Ik luister daarnaar goed en ik geef daar, naar mijn mening een adequaat antwoord op. Bij mij en bij de Regering blijft de overtuiging bestaan dat ons voorstel juist is en daarom houden wij daaraan vast.

De heer Biesheuvel (A.R.P.): U houdt daar tot op vandaag aan vast, zoals ik aan mijn standpunt vasthoud. Dat is de situatie en die is voor mij tot op dit moment een open situatie.

De heer Van Mierlo (D'66): Kunt u ook verklaren dat het voor u, Excellentie een open situatie is?

Minister Witteveen: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb geen verklaring toe te voegen aan wat ik op dit ogenblik heb gezegd.

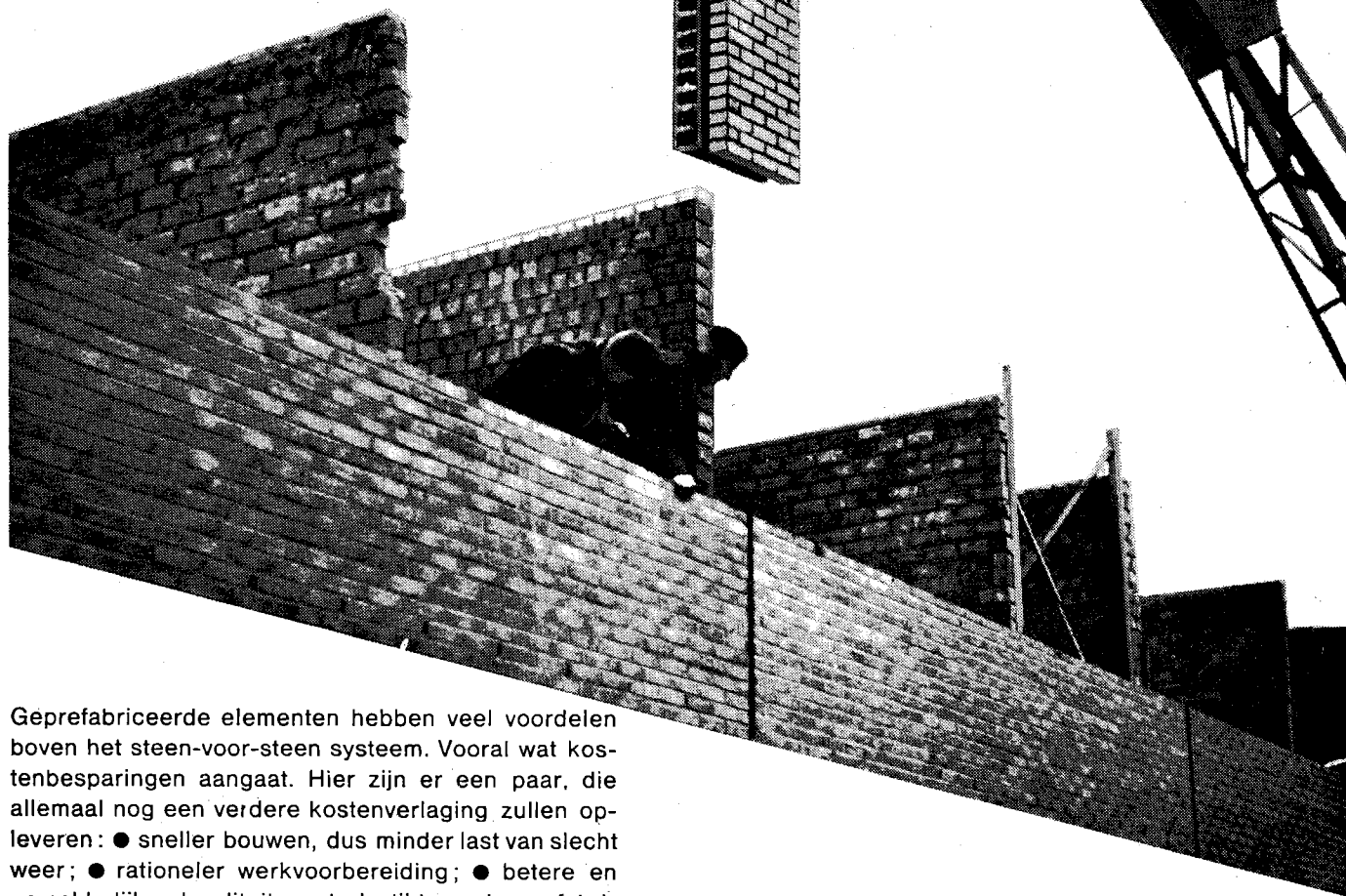
politiek voor de boekenplank

Joop van Tijn heeft zich de moeite getroost uitspraken van minister Luns op een rij te zetten. Een vermakelijk geheel dat op een dubbeltje na voor vijf gulden te koop is bij Uitgeverij In den Toren te Baarn. Vooraf gaat de uitspraak van Mao Tse-toeng: "Zelfs als we in ons werk geweldige successen behalen, is er nog geen enkele reden om verwaand of arrogant te zijn". Daarna volgen opmerkingen van Luns als: "Sinds '52 ben ik minister van buitenlandse zaken en ik geloof wel dat ik een unicum ben". Dat zei de bewindsman in Trouw van 24 februari 1967. Als u dit werkje heb gelezen, weet u wie mr. Joseph Marie Antoine Hubert Luns, minister van buitenlandse zaken is.

DELTA ELEMENTEN

MAKEN DE BAKSTEEN MODERNER DAN OOI

Dank zij die elementen is de Delta metselbaksteen een concurrent geworden in de moderne wereld van de panelenbouw. Een van de oudste bouwmaterialen, die de Nederlander aan het hart gebakken is, herleeft in een vorm die zich in de meest geïndustrialiseerde bouwwijze met vlag en wimpel zal handhaven.

Geprefabriceerde elementen hebben veel voordelen boven het steen-voor-steen systeem. Vooral wat kostenbesparingen aangaat. Hier zijn er een paar, die allemaal nog een verdere kostenverlaging zullen opleveren: ● sneller bouwen, dus minder last van slecht weer; ● rationeler werkvoorbereiding; ● betere en gemakkelijker kwaliteitscontrole tijdens de prefabricage in de fabriek.

Vraag Van Lookeren Campagne om inlichtingen. Er is heel veel interessants over dit nieuwe product en ook over het vergelijkende kostenbeeld te vertellen.

Delta baksteen-elementen zijn een product van de Van Lookeren Campagne Deltamuur N.V.,

een dochteronderneming van de Koninklijke Steenfabrieken

VAN LOOKEREN CAMPAGNE N.V.

Zaltbommel, Molenwal 22, telefoon (04180) - 20 31.
Fabrieken te Haften en Hurwenen.

Aangesloten bij de Vereniging Metselbaksteen-keur.

Zoals u in het voorwoord reeds gelezen hebt, zal de Democraat voortaan aan alle leden worden toegestuurd.

Degenen, die hun abonnementsgeld voor 1970 al hebben betaald, kunnen dat bedrag op verzoek terug ontvangen.

Het abonnementsgeld voor niet-leden bedraagt met ingang van dit nummer f 10,-.

CONTINUE ENQUETE SYSTEEM

Nieuwe vragen (No 14).

	ja	nee	geen/andere mening
1. Vindt U Charles de Gaulle een groot Europeaan?			
2. Acht U het gewenst, de leerplicht tot 27 jaar te verlengen (zoals o. m. in de Verenigde Staten het geval is)?			
3. Meent U dat D'66 in de huidige politieke constellatie een stembusakkoord moet aangaan met één of meer andere partijen?			
4. Moet D'66 eventueel afzien van "districtenstelsel" en "gekozen minister-president" als minimum-eisen voor deelneming aan de regering?			
5. Vindt U Joseph Luns een groot Europeaan?			
6. Moet een mens het recht hebben, zich bij ongeneeslijk lijden het leven te doen benemen?			
7. Bent U voorstander van dienstplicht voor meisjes als verpleeg- of gezinshulp analoog met de militaire dienstplicht (voor jongens)?			
8. Moet elke Nederlandse parlementariër een stemblad krijgen (waarop vermeld wordt hoe hij (zij) bij stemmingen in het parlement heeft gestemd, zoals in Amerika gebruikelijk is)?			
9. Moet Nederland de D. D. R. (Oost-Duitsland) als zelfstandige staat erkennen?			
10. Vindt U Sicco Mansholt één groot Europeaan?			

Deelnemersformulier Congres Amsterdam

Naam: _____

Adres: _____

Woonplaats: _____

Afdeling: _____

geeft zich op voor het congres 13-12-69

Hij heeft f _____ gegireerd op nr. 1304900,

t. n. v. Penningmeester D'66, Keizersgracht 576, Amsterdam.

Uiterlijk 6 december verzenden aan dit adres

Democraat
 uitgave van de politieke partij Democraten '66

eindredactie:
 Jan G. Huygens
 Loevesteinlaan 473 f
 Den Haag
 tel. 070-663239

administratie:
 Democraat
 Keizersgracht 576
 Amsterdam
 tel. 020-226996
 Postgiro:
 1477777 t. n. v.
 Administratrice
 Democraat

abonnementsprijs
 voor niet-leden
 f 10,- per jaar

advertentietarieven
 bij het secretariaat

kopy voor het
 volgende nummer
 20.12.69 voor 15e
 op het redactie-
 adres

druk: Luna Delft

In dit nummer:

AGENDA en INLICHTINGEN 2
 CONGRESREGLEMENT 3

VOORSTELLEN HUISSH. REGL. 4
 VERANTWOORDINGEN H.B. 5-7

PROVINCIAAL PROGRAMMA 7-9
 POLITIEKE ALTERNATIEVEN 10

ALGEMENE POLITIEKE
 BESCHOUWINGEN
 1e TERMIJN - 2e TERMIJN 11-19